Marathwada Shikshan Prasarak Mandal's

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

CRIETERION-6: GOVERNANCE, LEADERSHIP AND MANAGEMENT

6.3 Faculty Empowerment Strategies

6.3.1 The institution has effective welfare measures and Performance Appraisal System for teaching and non-teaching staff

Sample PBAS 2020-2021

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY, AURANGABAD.

Name of College : SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON, DIST- BEED. 431 131

Self-Assessment-Cum-Performance Appraisal Forms API-PBAS Proforma

CAS Promotion for Assistant/Associate Professor in Colleges for Faculty of Humanities

Reference: i) The Gazette of India: Extraordinary, Part III Section 4 dated 18th July, 2018.
ii) Government of Maharashtra Misc-2018.CR 56/18/UNI date 8th March, 2019.

(Academic Year 2020-2021)

PART A: GENERAL INFORMATION AND ACADEMIC BACKGROUND

1. Name (in Block Letters): **: Dr. ARUN SAYANNA PENTAWAR**
2. Department: **: Political Science**
3. Current Designation and Academic Level: **Assistant Professor, Stage 3, AL-12 [Pay Rs. 79800-2,11,500]**
4. Date of Last Promotion **: 28th MARCH 2020**
5. Which position and Academic Level **: Associate Professor [AL- 13 A]**
6. Date of Eligibility for Promotion **: 28th MARCH 2023**
7. Address (with pin code): **: C/o Laxman Maykar, Near College, Majalgaon, Dist- BEED- 431 131.**

   Telephone No **: 9067449988**

   Email **: arunpentawar@gmail.com**

8. **Academic Qualifications** [UG & PG]:-

Examination	Name of the Board/ University	Year of Passing	Percentage of Marks obtained	Division/ Class/ Grade	Subject
U.G. (B.A.)	**S.R.T.M.U. Nanded**	**M /A 2005**	**55.48 %**	**Second Class**	**Political Science, Public Adm, Hindi**
P.G. (M.A.)	**S.R.T.M.U. Nanded**	**M /A 2007**	**73.35 %**	**Distinction with Gold Medal**	**Political Science**
Other (B. Ed.)	**S.R.T.M.U. Nanded**	**M /A 2008**	**70.87%**	**Distinction with First Class**	**Education, Hindi, History**

9. NET/SET &Research Degree(s)

Degree	Title	Date of award	University
NET	**Political Science**	**December 2006, June 2007 December 2007, June 2008**	**UGC, New Delhi.**
Ph.D.	**राजकीय सामाजिकरणामध्ये राजकीय पक्षांची भूमिका : एक चिकित्सक अध्ययन**	**Ph.D. Awarded on 31st January 2020**	**S.R.T.M.U. Nanded**

10. Appointment held prior to joining this institution

Designation	Name of Employer	Essential qualifications for the post at the time of appointment	Nature of appointment (Regular/Fixed term/Temporary/Adhoc.	Date of		Salary with Grade	Reason of leaving
				Joining	Leaving		
Assistant professor	**V.P College Vaijapur**	**M.A., NET.**	**REGULAR**	**25-11-2008**	**30-09-2011**	**15600-39100**	**Transfer**

11. Posts held after appointment at this institution:-

Designation	Department	Date of Joining		Grade Pay/Pay Matrix Level
		From	To	
Assistant Professor	**Political Science**	**01/10/2011**	**Till Today.**	**7th Pay- 79800 to 2,11,500/-**

12. Period of teaching experience: **:- P.G. Class (in years) 03 years.**

:- U.G. Class (in years) 11 years.

13. Research Experience excluding years spent for M. Phil / Ph. D (in years): **7 Years**

14. Fields of Specialization under the Subject / Discipline: **Political Sociology**

15. Human Research Development Centre Orientation / Refresher Courses/STC attended so far

Sr. No.	Name of the Course	Date of Courses	Duration (Period)	Name of Organizer
02	**Short Term Course on "Gender Sensitization"**	**20/07/2020 to 25/07/2020**	**One Week**	**UGC, HRDC, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad**
04	**Refresher Course in Political Science & Public Administration**	**12/01/2021 to 25/01/2021**	**Two Weeks**	**UGC, HRDC, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad**

PART B: ACADEMIC PERFORMANCE INDICATORS [API]

Based on the teacher's self-assessment, API scores are proposed for (1) teaching related activities; domain knowledge; (2) Involvement in the University / College student's related activities / research activities. The minimum API score required by teachers from this category's different for different level of promotion. The self- assessment score should be based on objectively verifiable records; it shall be finalized by the screening cum Evaluation / Selection committee. University may detail the activities, in case institutional specificities require, and adjust the weightings without changing the minimum total API scores required under this category.

Table 1

Assessment Criteria and Methodology for University / College Teachers

1. Teaching related activities; domain knowledge					
Category 1	**Name of Activity**	**Unit of Calculation**		**Self-Appraisal Grading for Assistant Professor**	**Verified API Grading by Committee**
		Actual Class spent per year	**% of Teaching**		
	(1)	**(2)**	**(3)**	**(4)**	
	Teaching : [Number of Classes taught/total classes assigned] × 100% {Classes taught includes sessions on tutorials, lab and other teaching related activities}			***i) Good : 80% & above*** ***ii) Satisfactory : 80% to 70%***	
01	Teaching Black Board	256	47.40%	Good	
	Teaching ICT Based (Online Teaching)	185	30.83%		
	Practical / Laboratory				
	Tutorials / Assignments / Project.	15	2.50%		
	Field work				
	Group Discussion	04	0.66%		
	Seminars				
	Remedial Teaching				
	Clarifying doubts within and outside the class hours	10	1.66%		
	Additional teaching to support counseling and mentoring	11	1.83%		
	Total Actual Hours Spent & Score	**481/540**	**89.07%**	**Good**	

2. Involvement in the University / College students related activities / research activities.					
Category II	**Activities**	**Specify Actual Participation in a year**	**Total days spent per year**	**Self-Appraisal Grading for Assistant Professor**	**Verified API Grading by Committee**
02	**Involvement in the University / College students related activities / research activities.**			**i) Good :** Involved in at least 3 activities **ii) Satisfactory** : 2 activates **iii) Not-satisfactory :** Not Involved	
a)	**Administrative responsibilities**			**Good**	
	i. Head, Chairperson	Head of the Department, Pol-Sci	160 Days		
	ii. Dean, Director				
	iii. Coordinator, warden etc.				
b)	**Examination and Evaluation Duties**			**Good**	
	i) Question Paper Setting				
	ii)Invigilation / Supervision	University Examination Oct-Nov 2020 & Mar/April- 2021	14 Days		
	iii)Flying Squad				
	iv) CS / ACS / JCS / Custodian				
	v) CAP Director / Assistant Director				
	vi) Unfair Menace Committee				
	vii) Grievance Committee				
	viii) Internal Assessment	Test & Project Evaluation 2020-21	12 Days		
	ix) External Assessment	Project Work Evaluation	02 Days		
	x) Re-valuation				
	xi) Result Preparation (College level for internal	Internal Assessment	05 Days		

	Assessment)				
	xii) M .Phil / Ph.D. Thesis evaluation / any Other				
c)	**Student related co-curricular, extension and field based activities**				
	i) Students Club				
	ii) Career Counseling	BATY Students Career Counseling	15 Days		
	iii) Study Visits			**Good**	
	iv) Student seminars & Other	BA TY Students Seminar	08 Days		
	v) Cultural & Sports Activities				
	vi) NCC / NSS				
	vii) Community Services				
d)	**Organizing / Participating seminars / conferences / workshops, etc. and other college / university activities.**	i) Participated in one week 77th online short term course on E content development ii)Participated in UGC Paramarsh Online One Week Faculty Development Program on " ICT in Teaching and Evaluation" iii) Participated in Two Weeks FDP on Problems faced by Jammu & Kashmir: Present Scenario iv) Participated in one day online National level Conference on Origin, Rise & Contemporary situation of Indian Political Science	27 Days	**Good**	
e)	**Evidence of actively involved in guiding Ph.D. students**			**NA**	
	i) No. of Registered Candidates :				

	ii) No. of Awarded Candidates :				
f)	**Conducting Minor or Major Research Project sponsored by national or international agencies.**			**NA**	
	i) Above 10 Lacs.				
	ii) Below 10 Lacs.				
g)	**At least one single or joint publication in peer-reviewed or UGC list of journals.**	No of Papers Published - 02	20 Days	**Good**	
	i) No. of Papers Published (Single Author) :	02			
	ii) No. of Papers Published (Joint Author) :				
Overall Grading (Attached List) **Good:** Good in teaching and satisfactory or good in activity at S.No.2 or **Satisfactory:** Satisfactory in teaching and good or satisfactory in activity at Sr.No. 2 **Not Satisfactory:** If neither good nor satisfactory in overall grading				**Good**	

Table 2

Methodology for University and College Teachers for calculating Academic / Research Score

CATEGORY-III: RESEARCH AND ACADEMIC CONTRIBUTIONS

Based on the teacher's self-assessment, API scores are proposed for research and academic contributions. The minimum API Scores required for teachers form this category are different for different levels of promotion in universities and colleges. The self-assessment score shall be based on verifiable records and shall be finalized by the screening cum evaluation committee for the promotion of Assistant Professor to higher grades and Selection Committee for the promotion of Assistant Professor to Associate Professor and Associate Professor to Professor and for direct recruitment of Associate Professor and Professor

(Assessment must be based on evidence produced by the teacher such as : copy of publications, project sanction letter, utilization and completion certificate issued by the university and acknowledgement for patent filling and approval letters, students Ph.D. award letter, etc.,)

(1) Research Papers in Peer-Reviewed or UGC listed Journals: [Please refer points as per UGC notification]

Sr. No.	Title of Paper	Journal Name, Page nos, Vol.no., Year of publication	ISSN/ ISBN No.	Impact factor, if any	No. of co-authors	Whether principal author/Supervisor/co-supervisor	Self-appraisal score	API score verified	Page No. of relevant documents
1	**दक्षिण आशियातील राजकारण आणि सार्क संघटनेतील भारताची भूमिका**	**Power of Knowledge UGC Approved An International Multilingual Quarterly Peer Reviewed Refereed Research Journal. Page No.191-196 Issue - 03 Volume - 01 Year- Oct-Dec. 2021**	**ISSN-2320-4494**	**2.728**	**---**	**Principal Author**	**10+5 = 15**		
2	**The Impact of Social Media on Indian Politics**	**Printing Area Peer-Reviewed International Multilingual Refereed Research Journal Page No- 28-33 Issue – 72 Volume - 04 Year- January 2021**	**ISSN-2394 5303**	**7.387**	**---**	**Principal Author**	**10+5 = 15**		
						Total (1)	**30**		

(2) (a) Publications (other than Research Papers) (Books, Chapters in Books)

(i) Books Published with ISSN / ISBN number
International Publisher : 12 points per Book for Single Author
National Publisher : 10 points per Book for Single Author

Sr. No.	Title of Book with no. of papers	Publishers name with ISSN / ISBN No.	International / National Publisher	No. of Co-author	Whether Principal author/ Corresponding Author/ Guide	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
Nil	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**
						Total 2 (a) (i)		

(2) (a) (ii) Chapter in Edited Book with ISSN / ISBN (5 points per chapter)

Sr. No.	Title of Chapter with Page no.	Name of Book	Publisher name & ISSN / ISBN No.	No. of Co-author	Whether Principal author/ Co. Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
1	नक्षलवादी चळवळ आणि राष्ट्रीय सुरक्षितता **Page No- 83-88**	समकालीन जागतिक सुरक्षेची आव्हाने : धोरण आणि रणनीती	**Swaranjali Publication Ghaziabad (U.P) ISBN No- 978—3-90573-54-7**	**Single**	**Principal Author**	**05**		
					Total 2 (a) (ii)	**05**		

(2) (a) (iii) Editor of Book with ISSN / ISBN

Editor of book by international Publisher : 10 points per book for single author
Editor of book by national Publisher : 08 points per book for single author

Sr. No.	Title of Book with Page no.	Publisher name & ISSN / ISBNNo.	International/ National Publisher	No. of Co-author	Whether Principal author/ Co. Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
Nil	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**
						Total 2 (a) (iii)		

(2) (b) Translation Works in Indian and Foreign Languages by qualified faculties

(03 points per Chapter or Research Paper) & (08 points per book)

Sr. No.	Title of Book with Page no.	Publisher name & ISSN / ISBNNo.	International/ National Publisher	No. of Co-author	Whether Principal author/ Co. Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
Nil	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**
						Total 2 (b)		
						Total (2) : (2)(a)(i)+ (2)(a)(ii)+ (2)(a)(iii)+ (2)(b)=	**NIL**	**NIL**

3. Creation of ICT mediated Teaching Learning pedagogy and content and development of new and innovative courses and curricula

(a) Development of Innovative pedagogy : (5 points per innovative pedagogy)

Sr. No.	Title of innovative pedagogy	Sponsored Agency if any	Types of Teaching Learning Environments : Face to Face/Networked/ Open and distance /Virtual/ If any	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Smart Classroom /Online discussions/ Picture/Model/ Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implimantation	Self - Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (a)				

(b) Design of new curricula and courses : (02 points per curricula / Course)

Sr. No.	Name of Programme where curricula introduced	Title of new curricula and courses	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Telecast /Picture / Model /Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implementation	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**	
					Sub Total (3) (b)			

(c) MOOCs:

(c)(i) Development of complete MOOCs in 4 quadrants (4 credit course) (20 per curricula / course) (In case of MOOCs of lesser credits 05 marks / credits)

Sr. No.	Name of Programme where curricla introduced	Course credits	Title of new MOOC Curricula	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Smart Classroom /Online discussions/ Picture/Model/ Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implimantation	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (c)(i)				

c) ii) MOOCs (Developed in 4 quadrants) per module/Lecture (5 points per module / lecture)

Sr. No.	Name of Programme where curricla introduced	Course credits	Title of new MOOC Curricula	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Smart Classroom /Online discussions/ Picture/Model/ Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implementation	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (c) (ii)				

(c) iii) Content writer/subject matter expert for each module of MOOCs (at least one quadrant) (2 points per curricula / Course)

Sr. No.	Name of Programme where curricla introduced	Course credits	Title of new MOOC Curricula	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Smart Classroom /Online discussions/ Picture/Model/ Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implementation	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (c) (iii)				

(c) (iv) Course Coordinator for MOOCs (4 credit course) (8 points per curricula / course)

(In case of MOOCs of lesser credits 02 marks / credit)

Sr. No.	Name of Programme & Course	Course Credits	Title of MOOC Curricula	Specify ICTs resources web link: You Tube Videos-Audios/Smart Classroom /Online discussions/ Picture/Model/ Charts if any	Date of Approval from authority	Date of Implementation	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (c) (iv)				
	Total (3) (c) : (3)(c)(i)+ (3)(c)(ii)+(3)(c)(iii)+(3)(c)(iv)								

(3) (d) E-Content (i) Development of e-Content in 4 quadrants for a complete course / e-book (12 points per Curricula / Course)

Sr. No.	Title of e-Content course / e-book with no. of pages ISSN/ISBN. If any	Name of Programme & Course to which introduced	Specify ICTs resources: web link	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether Principal Author / Co-Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (d)(i)				

(3) (d) (ii) e-Content (developed in 4 quadrants) per module (5 points per module / Course)

Sr. No.	Title of e-Content course / e-book with no. of pages ISSN/ISBN. If any	Name of programme & Course to which introduced	Specify ICTs resources: web link	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether Principal Author / Co-Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (d)(ii)				

(3) (d) (iii) Contribution to development of e-Content module in complete course / Paper / e book (at least one quadrant) (2 points per module / Course)

Sr. No.	Title of e-Content course / e-book with no. of pages ISSN/ISBN. If any	Name of programme & Course to which introduced	Specify ICTs resources: web link	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether Principal Author / Co-Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		**Nil**		**Nil**		**Nil**		**Nil**
					Sub Total (3) (d)(iii)				

(3) (d) (iv) Editor of e-Content for complete course / paper / e-book (12 points per Course / Paper)

Sr. No.	Title of e-Content course / e-book with no. of pages ISSN/ISBN. If any	Name of programme & Course to which introduced	Specify ICTs resources: web link	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether Principal Author / Co-Author	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		Nil		Nil		Nil		Nil
						Sub Total (3) (d)(iv)	Nil	Nil	Nil
						Total (3) (d) : (3)(d)(i)+ (3)(d)(ii)+ (3)(d)(iii)+ (3)(d)(iv)	Nil	Nil	Nil
Total (3) : (3)(a)+ (3)(b)+ (3)(c)+ (3)(d)							Nil	Nil	Nil

(4) Research Score:

(4) (a) Research guidance: (Ph.D.: 10 points per degree awarded & thesis submitted) (M.Phil./PG dissertation: 2 points per degree awarded)

Sr. No.	Degree Ph.D/M.Phil/P.G. Dissertation	Number of Candidate Enrolled	No. of thesis submitted with dates	No. of Candidate Degree Awarded with dates	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
	Nil		Nil		Nil	Nil	Nil
				Sub Total: (4) (a)	Nil	Nil	Nil

(4) (b) Research Projects Completed: A: More than 10 lakhs (10 points per project) B: Less than 10 lakhs (5 points per project)

Sr. No.	Type of Project A/B	Title of Project	Sponsored Agency	Date of Completion	Whether Co-PI	Grant Received (Rs.)	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
	Nil		Nil		Nil		Nil	Nil	Nil
						Sub Total (4) (b)	Nil	Nil	Nil

4) (c) Research Projects On-going: A: More than 10 lakhs (5 points per project) B: Less than 10 lakhs (2 points per project)

Sr. No.	Type of Project A/B	Title of Project	Sponsored Agency	Date of Completion	Whether Co-PI	Grant Received (Rs.)	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
	Nil		Nil		Nil		Nil	Nil	Nil
						Sub Total (4) (c)	Nil	Nil	Nil

4) (d) Consultancy:

Sr. No.	Title of Consultancy Project	Sponsored Agency	Date of Starting	Amount Mobilized (Rs. Lakh)	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
		Nil		Nil	Nil	Nil	Nil
				Sub Total (4) (d)	Nil	Nil	Nil
				Total (4) : (4)(a)+ (4)(b)+ (4)(c)+ (4)(d)	Nil	Nil	Nil

5) (a) Patents: (10 points per international patent and 7 points per National Patent)

Sr. No.	Title of patent Project	Patent Number	Sponsored Agency if any	Date of Award	International / National	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
	Nil		**Nil**		**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**
					Sub Total (5) (a)	**Nil**	**Nil**	**Nil**

5) (b) Policy Document (Submitted to an International Body/Organization like UNO/UNESCO/World Bank / IMF etc. or Central Government / State Government).

A: International (10 points), B: National (07 points), C: State (05 points)

Sr. No.	Title of policy document	Name of Submitted Agency	International/ National/ State	Policy Document Number	Date of Acceptance	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
	Nil		**Nil**		**Nil**	**Nil**	**Nil**	**Nil**
					Sub Total (5) (b)	**Nil**	**Nil**	**Nil**

5) (c) Awards / Fellowship: A: International (10 points) , B: National (5 points)

Sr. No.	Name of Award / Fellowship Patent Number	Date of Received	International / National	Name of Awardees Academic Body / Association	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Document
01	**Innovative Research National Award**	**28/02/2020**	**National**	**Harshvardhan Publication Pvt. Ltd.**	**05**		
				Sub Total (5) (c)	**05**		
				Total (5) : (5)(a)+ (5)(b)+ (5)(c)	**05**		

(6)Invited lectures / Resource Person / Paper Presentation in Seminars/Conferences/Full Paper in Conference Proceedings (Paper Presented in Seminars/Conferences and also published as full paper in Conference Proceedings will be counted only once)

International (Abroad): 07 points. **International (within country): 05 points.**

National: 03 points. **State/ University level: 2 points.**

Sr. No.	Title of Presentation/ Academic session	Title of Seminar /Conference	Mode of Presentation Invited Lectures/ Resource Person/ Paper Presentation	Name of Organizer & Date	Whether International/National/state/ university level	API score claimed	API score verified	Page no. of relevant documents
01	**Covid 19 and its impact on India China Relations**	**"Geopolitics in Post COVID Era: Emerging Dimensions and Dynamics"**	**Paper Presentation**	**UGC-HRDC Osmania University & HISS, Hyderabad 11 & 12 Sept 2020**	**International**	**05**		
02	मानवी हक्क आणि संयुक्त राष्ट्र संघटना	**"Human Rights"**	**Paper Presentation**	**Lokmanya Tilak Mahavidyalay , Wadvani 7th Nov 2020**	**International**	**05**		
			Total (6)			**10**		

Note: The research score for research papers would be augmented as follows:
Peer Reviewed or UGC-listed Journals (Impact factor to be determined as per Thomson Reuters list)

i) Paper in referred journals without impact factor – 5 points.
ii) Paper with impact factor less than 1 - 10 points;
iii) Paper with impact factor between 1 and 2 - 15 points;
iv) Paper with impact factor between 2 and 5– 20 points;
v) Paper with impact factor between 5 and 10- 25 points
vi) Paper with impact factor above 10- 30 points.

a) Two authors: 70% of total value of publication for each author.

b) More than two authors: 70% of the total value of publication for the First/Principal/Corresponding author and 30% of total value of publication for each of the joint authors.

Joint Projects: Principal Investigator and Co-investigator would get 50% each.

Note:

- Paper presented if part of edited book or proceeding then it can be claimed only once.
- For joint supervision of research students, the formula shall be 70% of the total score for supervisor and co-supervisor, both shall get 7 marks each.
- *For the purpose of calculating research score of the teacher, the combined research score from the categories of 5 (b). Policy Document and 6. Invited Lectures / Resource Person / Paper Presentation shall have an upper capping of thirty percent of the total research score of the teacher concerned.
- The research score shall be from the minimum of three categories out of six categories.

Summary of Category III

Academic / Research Score

Details of Academic & Research Activities	Self-Appraisal Score	API Score Verified by Committee	Remarks
(1) Research Papers in Peer-Reviewed or UGC listed Journals	30		
(2) Publications (Other than Research Papers)	05		
(3) Creation of ICT mediated teaching learning pedagogy and content development of new and innovative courses and curricula	--		
(4) Research guidance / Projects Completed / Projects Ongoing / Consultancy	--		
(5) Patents / Policy Document / Awards / Fellowship	05		
(6) Invited Lectures / Resource Person / Paper Presentation in seminars & conferences / full paper in Conference Proceedings	10		
Grand Total of Table 2	**50**		

IV SUMMARY OF API SCORES:

Category	Criteria	Annual API Score/Grade
Category- I Category- II	Teaching Involvement in the College students related activities / research activities	**Good**
Category- III	Academic / Research Score	**50**
Total API Score		**50**

LIST OF ENCLOSURES: (Please attach copies of certificates, letters, sanction orders, papers etc. Wherever necessary)

1	Personal Time-Table, Teaching Plan
2	Departmental Report & Letters of Examination Duties.
3	Appointment Letters of various committees of college.
4	Certificates of Orientation/Workshop/Conference/Webinar/Seminar/FDP Participated
5	Copies of Research Papers Published in Journals
6	Copies of Chapters in Edited book.
7	Certificate of Paper Presented in Conference, Seminar, Workshops, Symposia
8	Copy of Award Certificate.
9	Letters of other relevant information

UNDERTAKING

I **Dr. Arun Sayanna Pentawar** undertake that the information provided is correct as per records submitted by me to college / Institute / University and documents enclosed along with the duly filled in PBAS Proforma.

Place: **Majalgaon**
Date: 25/11/2021

Signature of the Faculty with Designation
Dr. Arun Sayanna Pentawar

Place: **Majalgaon**
Date: 25/11/2021

----- (Self) ----
Signature Head of Department

Place: **Majalgaon**
Date:

Signature Director- IQAC
Coordinator
Internal Quality Assurance Cell (IQAC)
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon, Dist.Beed (MS)

Place: MAJALGAON
Date:

College Seal:

Signature of Principal
Principal
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist-Beed

N. B. The individual PBAS Performa duly filled along with all enclosures for CAS promotions will be duly verified by the college/ institute/ university as necessary and placed before the Screening cum Evaluation Committee or Selection Committee for assessment verification.

UNIVERSITY GRANTS COMMISSION

HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT CENTRE

मौलाना आज़ाद नेशनल उर्दू यूनिवर्सिटी مولانا آزاد نیشنل اُردو یونیورسٹی

MAULANA AZAD NATIONAL URDU UNIVERSITY

(A Central University, accredited "A" Grade by NAAC)

UGC-Sponsored Short Term Course on

"Gender Sensitization"

(20th to 25th July, 2020)

HRDC/MANUU/GS/46

25th July 2020

This is to certify that, **Dr. Arun Sayanna Pentawar**, *Assistant Professor of Political Science*, Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Near New Bus Stand, Majalgaon, Dist.Beed - 431131, Maharashtra participated and successfully completed UGC sponsored online Short Term Course on "**Gender Sensitization**" organized by UGC - Human Resource Development Centre, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad during 20th 25th July, 2020.

Director

Vice Chancellor

UNIVERSITY GRANTS COMMISSION

HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT CENTRE

मौलाना आज़ाद नेशनल उर्दू यूनिवर्सिटी مولانا آزاد نیشنل اردو یونیورسٹی

MAULANA AZAD NATIONAL URDU UNIVERSITY

(A Central University, accredited "A" Grade by NAAC)

UGC - Sponsored Online

"Refresher Course in Political Science and Public Administration"

(12th to 25th January, 2021)

Regd. No. HRDC/MANUU/RC-PS&PA/20-21/15 25th January 2021

This is to certify that, **Dr. Arun Sayanna Pentawar**, *Assistant Professor in Political Science*, Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon, Dist-Beed, Maharashtra participated and successfully completed UGC sponsored online "**Refresher Course in Political Science and Public Administration**" organized by UGC - Human Resource Development Centre, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad from 12th to 25th January 2021 and obtained Grade " A ".

Muzaffar

Coordinator

Director

Vice Chancellor

Scanned with CamScanner

M.S.P.MANDAL'S

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON, DIST-BEED

"DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE"

Dr. A. S. Pentawar Assistant Professor & Head (Individual Time Table **-2020-21**)

Semester I, II, V & II, IV, VI

Time	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat
8:20	B.A.S.Y(43) Indian Govt.& Politics (V & VII)	B.A.S.Y(43) Indian Govt.& Politics (V & VII)	B.A.S.Y(43) Indian Govt.& Politics (V & VII)	B.A.S.Y(43) Indian Govt.& Politics (V & VII)	B.A.S.Y(43) International Relations (VI & VIII)	B.A.S.Y(43) International Relations (VI & VIII)
9:10	B.A.T.Y(32) Indian Political Thinkers (IX & XII)	B.A.T.Y(32) Indian Political Thinkers (IX & XII)	B.A.T.Y(32) Indian Political Thinkers (IX & XII)	B.A.T.Y(32) Indian Political Thinkers (IX & XII)	B.A.T.Y(32) Western Political Thinkers (X & XIII)	B.A.T.Y(32) Western Political Thinkers (X & XIII)
10:00	-	-	-	-	-	-
10:50	-	-	-	-	-	-
11:40	-	-	-	-	-	-
12:30	B.A.F.Y(43) Govt. & Politics of Maharashtra (II & IV)	B.A.F.Y(43) Govt. & Politics of Maharashtra (II & IV)	B.A.F.Y(43) Govt. & Politics of Maharashtra (II & IV)	B.A.F.Y(43) Govt. & Politics of Maharashtra (II & IV)	-	-
1:20	B.A.T.Y(43) Western Political Thinkers (X & XIII)	B.A.T.Y(43) Western Political Thinkers (X & XIII)	-	-	-	-
2:10	-	-	B.A.T.Y(32) **Project**	B.A.T.Y(32) **Project**	-	-

Total Workload = **18 + 02 (Project) = 20** (Dr. A. S. Pentawar)

Total Departmental Workload = **32**

Teacher signature

M.S.P. Mandal's Sunderrao Solanke Mahavidyalaya Majalgaon Dist. Beed — Department of Political Science

Seal

Head

Head
Department of Political Science,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon
Dist. Beed Pin-431131

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON

"DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE"

Online Teaching Notice and Links

सुचना

महाविद्यालयातील बी.ए. राज्यशास्त्र प्रथम, व्दितीय व तृतीय वर्षातील सर्व विद्यार्थ्यांना कळविण्यात येते की शैक्षणि क वर्ष 2020-21 कोरोना संसर्गामुळे विद्यार्थ्यांचे नुकसान होउ नये म्हणून राज्यशास्त्र विभागाव्दारे वर्गनिहाय गुगल क्लासरूम आणि व्हॉटसॲप ग्रुप तयार करण्यात आलेले आहेत. तरी सर्व विद्यार्थ्यांनी क्लास समोरील दिलेल्या लिंक वर जाऊन सहभागी व्हावे. यामध्ये आपल्याला अभ्यासक्रमावर आधारीत नोटस, पी.पी.टी. आणि प्रश्न पत्रिका व ईतर अत्यावश्यक माहिती प्राप्त होईल याची सर्वांनी नोंद घ्यावी.

Google Classroom Links

Sr. No.	Name of The Class	Classroom Link	Classroom Code
01	B.A.F.Y.	https://classroom.google.com/c/MTE2OTY0OTE5ODc3?cjc=m2nsa5q	m2nsa5q
02	B.A.S.Y.	https://classroom.google.com/c/MTE2OTIxODkyMTY4?cjc=nh5migs	nh5migs
03	B.A.T.Y.	https://classroom.google.com/c/MTQzOTgyODAyOTkw?cjc=krkfasf	krkfasf

WhatsApp group Links

Sr. No.	Name of The Class	WhatsApp group Link
01	B.A.F.Y.	https://chat.whatsapp.com/H02pltimaFA3gvzVa3vDCP
02	B.A.S.Y.	https://chat.whatsapp.com/C7lPZxg7KCU0ldS51gAPUa
03	B.A.T.Y.	https://chat.whatsapp.com/JNzcfQi6DsdAhTLZAB2Vc3

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya Majalgaon Dist. Beed M.S.P. Mandal's Department of Political Science

Dr. A. S. Pentawar
Head
Department of Political Science
Head
Department of Political Science,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon
Dist. Beed Pin-431131

M.S.P. Mandal's

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON, DIST. BEED

ANNUAL TEACHING PLAN

Name: **Dr. A. S. PENTAWAR** Year: **2020-21** Subject: **POLITICAL SCIENCE**

I, III & V Semester

Sr. No	Subject / Paper	November	December	January	February
1	**B.A. I[st]** Paper II **"GOVERNMENT AND POLITICS OF MAHARASHTRA"**	**1.Historical & Political Background of Maharashtra State** 1.1 Sanyukt Maharashtra Movements. 1.2 State Reorganization Commission.	**2. Organization of Government** 2.1 Executive: Governor & Chief Minister 2.2 Legislature: Composition, Powers& Functions ***UNIT TEST***	2.3 Judiciary: High Court- Structure & Powers **3. Movements** 3.1 Cooperative Movement 3.2 Peasant Movement	3.3 Dalit Movement 3.4 Feminist Movement ***UNIT TEST***
2	**B.A. IInd** Paper V " **INDIAN GOVERNMENT & POITICS"**	**1. Indian Constitution** 1.1 Sources 1.2 Preamble 1.3 Features	**2. Constitutional Provisions** 2.1Fundamental Rights 2.2 Directive Principles of State theory. ***UNIT TEST***	**3. Union Government** 3.1 President 3.2 Parliament 3.3 Prime Minister	**4.Budgetory Process & Parliament Commities** **5. Constitutional Provisions** (A.G & C.A.G) ***UNIT TEST***
2	**B.A. IInd** Paper VI **"INTERNATIONAL RELATIONS"**	**1. International Relations** 1.1 Meaning 1.2 Nature	1.3 Scope and Significance of International Relations	**2.Approaches to the study of International Relations** 2.1 Idealist Approach	2.2 Realist Approach 2.3 Behavioral Approach ***UNIT TEST***
3	**B.A. IIIrd** Paper IX **" INDIAN POLITICAL THINKERS "**	**1. Raja Ram Mohan Roy** 1.1 Architect of Indian Renaissance 1.2 Views on Religion 1.3 Social and Political ideas	**2. Dayanand Saraswati** 2.1 Religious and Social Thoughts 2.2 Political Thoughts ***UNIT TEST***	**3. Lokmanya Tilak** 3.1 Views on Nationalism 3.2 Political Ideas – Four point Program 3.3 Views on Social Reform **4. G K Gokhale**	**4. Mahatma Gandhi** 4.1 Views on Religion 4.2 Concept of Satya, Ahimsa and Satyagraha 4.3 Concept of Ram Rajya ***UNIT TEST***
4	**B.A. IIIrd** Paper X **" WESTERN POLITICAL THINKERS "**	1) **Plato** Views on: Justice, Communism, Education, Ideal State	2) **Aristotle** Views on: State, Citizenship, Revolution ***UNIT TEST***	3) **Niccolo Machiavelli** Human Nature, Advice to Prince, Views on Religion and Morality,	**4. Thomas Hobbes** **5. John Lock** ***UNIT TEST***
6	**B.A. IIIrd Project**	Project Guidance	Project Guidance	Project Guidance	Project Guidance

II, IV & VI Semester

Sr. No	Subject/ Paper	March	April	May	Jun	July
1	**B.A. I[st]** Paper IV **"GOVERNMENT AND POLITICS OF MAHARASHTRA"**	**1. Panchayat Raj System:** 1.1 Historical background of Panchayat Raj	1.2 Gram Panchayat – Composition and Functions 1.3 Panchayat Samiti – Composition and Functions	1.4 Zilla Parishad– Composition and Functions **2. Ideology and Program of Political Parties in Maharashtra** ***UNIT TEST***	2.1 All India National Congress 2.2 N C P 2.3 Bhartiya Janta Party 2.4 Shivsena	2.4 R P I 2.5 Bharip bahujan Mahasangh 2.6 CPI (M) 2.6 CPI ***UNIT TEST***
2	**B.A. IInd** Paper VII " **INDIAN GOVERNMENT & POITICS"**	**1. Supreme Courte** 1.1 Structure,Powers & Functions 1.2 Powers of Judicial Review	**2. Centre-State Relations** 2.1 Legislativ 2.2Adminstrative 2.3 Financial **3.Ideology & Program of Political Parties In India**	3.3 A.I.N.Congrees 3.4 B.J.P 3.3 Communist Parties 3.4 Features of Party System In India ***UNIT TEST***	**4. Election Commission & Electoral Reforms** 4.1 Composition, Powers Functions, Role& IMP. 4.2 Electoral Reforms in India.	**5.Challanges before Indian Democracy** Corruption, Casteism, Communalism, Regionalism ***UNIT TEST***
3	**B.A. IInd** Paper VI **"INTERNATIONAL RELATIONS"**	**1. Collective Security and U.N** 1.1 Meaning and Nature	2.2 UN and Collective Security	**2. Deterrence** 2.1 Meaning and Nature 2.2 Features and Types ***UNIT TEST***	**3. Major Issues in International** 3.1 Terrorism	3.2 Environmentalism ***UNIT TEST***
3	**B.A. IIIrd** Paper XII **" INDIAN POLITICAL THINKERS "**	**1. Maulana Azad** 1.1 Views on Religion and Politics 1.2 Views on Hindu-Muslim Unity	1.3 Idea of Nationalism and "Synthesis Nationalism" **2. Jawaharlal Nehru** 2.1 Views on Nationalism, Democracy and Socialism	2.2 Idea of Secularism 2.3 Views on Internationalism **3. M.N. Roy** 3.1 Critique of Marxism ***UNIT TEST***	3.2 Radical Humanism or New Humanism 3.3 Radical Democracy **4. Dr. Babasaheb Ambedkar** 4.1 Views on Religion and Society	4.2 Idea of Democracy 4.3 Economic Thought **5) J.P Narayan** ***UNIT TEST***
4	**B.A. IIIrd** Paper XIII **" WESTERN POLITICAL THINKERS "**	**1. J.J Rousseau** 1.1 Human Nature 1.2 Social Contract Theory 1.3 Idea of General Will	**2. John Stuart Mill** 2.1 Utilitarianism 2.2 Idea of Liberty 2.3 Representative Government	**3. Jeremy Bentham** 3.1 Ideas on State 3.2 Ideas on Government 3.3 Law and Reform 3.4 Idea's on Right 3.4 Idea's on Punishment 3.5 Utilitarianism ***UNIT TEST***	**4. Karl Marx** 4.1 Dialectical Materialism 4.2 Materialistic Interpretation of History 4.3 Theory of Class Struggle 4.4 Theory of Surplus Value 4.5 views on State and Revolution	**5. Harold Laski** 5.1 Pluralistic Theory of Sovereignty, 5.2 Views on Liberty ***UNIT TEST***
6	**B.A. IIIrd Project**	Project Guidance	Project Guidance	Project Guidance	Project Exam & Evaluation	Project Exam & Evaluation

Head
Department of Political Science,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon
Dist. Beed Pin-431131

M.S.P.Mandal's
SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA MAJALGAON,
Dist.Beed-431131
Invigilation Programme
Senior college Exam – Mar/Apr.- 2020(held in Oct.20)

Name of Invigilator: ---Dr. Pentawar A.S.

Sr.No.	Date	Morning Session	Evening Session
01	09.10.2020 to 30.10.20	09.00am	2:00 pm
02			
03			
04			

Note: 1) Invigilation Programme is Mandatory.
2) Invigilator must be Present at Exam venue before half an hour of the examination timing.

CHIEF SUPERINTENDENT
Center No.044
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist.Beed.(M.S.)

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist.Beed.(M.S.)

M.S.P.Mandal's
SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA MAJALGAON,
Dist.Beed-431131
Invigilation Programme

Senior College Exam of Oct. /Nov. 2020 (held in March/April -2021)

Name of Invigilator: - Dr. Pentawar A.S.

Sr.No.	Date	Morning Session	Evening Session
01	16.03.2021 To 07.05.2021	-	02.00 pm To 04.00 pm

Note: 1) Invigilation Programme is Mandatory.
2) Invigilator must be Present at Exam venue before half an hour of the examination timing.

CHIEF SUPERINTENDENT
Center No.044
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist.Beed.(M.S.)

Scanned with CamScanner

M.S.P.MANDAL'S

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON, DIST-BEED

"DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE"

Annual Report - 2020-21

The department of Political Science is one of the important components of the college. It has one full-time Assistant Professor & one CHB Lecturers. The annual report of Teaching, Learning, Evaluation, Research, Curricular, co-curricular and Extension activities of the Department is as follow.

TEACHING, LEARNING & EVALUATION RELATED ACTIVITIES

A} Curricular Activities:

- 51 % syllabus completed offline by all faculty members.
- Faculty members has Used teaching - learning aids like LCD, Internet, Google classroom, Zoom meeting platform etc. 32 % syllabus completed online mode.
- Strictly completed the guidance of Project Work writing for B.A. T.Y Students.

B} Evaluation Work:

- Strictly completed the practical fulfillment like Project Work writing for B.A. T.Y Students
- Department has Organized Internal Examinations with seminars, tests, tutorials and assignments for BA political science students.
- Organized Competition of Essay writing (02), Group discussion (06), debate competition (01) for BA political science students.
- Dr. A.S. Pentawar has worked as external examiner in Project work Examination March/April 2021 held on 25/06/2021 at Shri Siddheshwar College, Majalgaon.

EXTENSION / STUDENTS RELATED ACTIVITIES

A} Students Counselling & Mentoring

- Clarifying doubts within and outside the class hours of B.A. T.Y. Students
- Additional teaching to support counselling and mentoring of BA TY students
- BATY Main Students(15) Career Counselling

B} Students Achievement

- Mr. Anvay Prashant Bhole qualified UGC- NET examination in the subject of Political Science, held on 09th October, 2020, NTA Ref. No. 200510022386 Roll No.MR0451200159 and E-Certificate No. JUN20U05158

C) Participated in Online Conference/Seminars/FDP

- Participated in UGC Paramarsh Online One Week Faculty Development Program on " ICT in Teaching and Evaluation"
- Participated in Two days International Conference on "India-China Relation: Galvan Puzzle & Beyond
- Participated in Two days International Conference of Maharashtra Political Science and Public Administration

M.S.P. Mandal's Sunderrao Solanke Mahavidyalaya Majalgaon Dist. Beed — Department of Political Science

Dr. A. S. Pentawar
Head
Department of Political Science

Head
Department of Political Science,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon
Dist. Beed Pin-431131

UGC-Human Resource Development Centre

Gujarat University

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

77th Online Short-Term Course on E-Content Development

Certificate

This is to certify that *Dr. Arun Sayanna Pentawar Assistant Professor*

Of *Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon, Dist-Beed. (M.S)*

has attended the "77th Online Short Term Course on E - Content Development" during 09/07/2020 to 15/07/2020 organized by UGC – Human Resource Development Centre, GUJARAT UNIVERSITY, Ahmedabad. He / She has successfully completed the Course.

UGC Human Resource Development Centre GUJARAT UNIVERSITY AHMEDABAD

HRDC/2021/77OSTCEC/29

Prof (Dr) Jagdish Joshi
Professor-Director
UGC-Human Resource Development Centre
Gujarat University Ahmedabad

MSP Mandal's

Shri Shivaji College, Parbhani

NAAC A + (3.52) UGC CPE, Paramarsh & STRIDE

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC Paramarsh FDP on "ICT in Teaching & Learning"

Certificate

This is to certify that Dr. Arun Sayanna Pentawar has actively participated in the UGC (Paramarsh) Online FDP on "ICT in Teaching & Evaluation" organized by MSP Mandal's Shri Shivaji College, Parbhani (Maharashtra) during 13th July – 18th July 2020 and scored 48 out of 50 in the final Online MCQ Test.

Certificate Number
SCPFDPICT20205094

Dr. Rohidas Nitonde
(Convener)

20/07/2020

Dr. Balasaheb Jadhav
(Principal)

Ministry of Human Resource Development
Pandit Madan Mohan Malaviya National Mission on Teachers and Teaching

Teaching Learning Centre

Ramanujan College

University of Delhi

And

AAC, Shaheed Bhagat Singh Evening College

University of Delhi

Certificate

This is to certify that

Dr. Arun Sayanna Pentawar

of

Assistant Professor and Head, Department of Political Science, Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon, Dist-Beed. Maharashtra

successfully completed Two Week Faculty Development Programme on

"THE CONTEMPORARY ISSUES & CHALLENGES FACED BY MODERN JAMMU & KASHMIR: SOCIO-CULTURAL AND POLITICAL SCENARIO"

August 10 - August 23, 2020

and obtained grade A

Dr. S.P. AGGARWAL (Principal) Director, TLC Ramanujan College	**Dr. S.K.Sinha** Principal Shaheed Bhagat Singh College (Evening)	**Mr. Saurabh Dubey** Convenor, FDP Shaheed Bhagat Singh College (Evening)

Bharat Shikshan Prasarak Mandal's

Jaikranti Arts and Commerce Senior College, Latur

NAAC REACCREDITED with "B++" Grade (CGPA - 2.94)

Affiliated to S.R.T.M.U.Nanded

One Day Online National Level Conference

on

Origin, Rise and Contemporary Situation of Indian Political Science

(भारतीय राज्यशास्त्राचा उदय, विकास आणि समकालीन परिस्थिती)

Certificate

This is to certify that, Mr./Miss./Dr. Dr. Arun Pentawar

of Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon Dist.Beed *has Participated*

in the One Day Online National Level Conference on Origin, Rise and Contemporary Situation of Indian Political Science, on 13th February 2021, Organised by Department of Political Science (UG & PG)

Chaudhari

Dr.Chaudhari Harishchandra
Chief Organiser,
Head Department of Political Science
& BOS, S.R.T.M.U., Nanded

Dr. P. N. Sagar
Principal &
Senate Member,
S.R.T.M.U., Nanded

ISSN-2320-4494
RNI No.MAHAUL03008/13/2012-TC
Impact Factor : 2.7286

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

VOLUME - I ISSUE - III
OCT. TO DEC. 2020

ARTS | COMMERCE
SCIENCE | AGRICULTURE
EDUCATION | MANAGEMENT
MEDICAL | ENGINEERING & IT I LAW
PHARMACY | PHYSICAL EDUCATION
SOCIAL SCIENCE | JOURNALISM
MUSIC | LIBRARY SCIENCE |

www.powerofknowledge.co.in
E-mail : powerofknowledge3@gmail.com

Editor
Professor Dr.Sadashiv H. Sarkate

24	नंदुरबार जिल्ह्यातील आदिवासी शेतकऱ्यांच्या कृषी उत्पादनाची प्रवृत्ती (कालखंड २००९-१० ते २०१८-१९)	प्रा.डॉ. वायसे शामराव भगवान	107-113
25	नोबेल पारितोषिक विजेते : डॉ.अभिजीत बॅनर्जी	डॉ.श्री.धेडे डी.आर.	114-120
26	मध्ययुगीन भारत : इतिहास साधन एक अभ्यास	डॉ.देवकाते बी.एन.	121-125
27	डॉ.महंमद इक्बाल:एक थोर भारतीय राजकीय विचारवंत	प्रा. डॉ. शहाजहान शेख	126-128
28	महाराज सयाजीराव गायकवाड यांचे शैक्षणिक कार्य	प्रा.डॉ. निलीमा राऊत	129-134
29	भारतीय क्रांतीकारकांच्याकार्याचे परिक्षण	प्रा.डॉ.प्रमिला डी. भोयर	135-141
30	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचा स्त्रीविषयक दृष्टीकोन	प्रा.डॉ.निलीमा राऊत	142-147
31	मराठेकालीन वेटबिगारी	प्रा. शिंदे एच. ए.	148-150
32	पेशवेकालिन निवडक स्त्रिया व त्यांचे कार्य	प्रा.डॉ. जाधवर बी.डी.	151-154
33	आदिवासी समाजाच्या सामाजिक व सांस्कृतिक समस्या	डॉ. ज्ञानेश्वर काशिनाथ भामरे	155-159
34	वैश्वीकरण एवं लोक प्रिय संस्कृति - एक समाजशास्त्रीय अध्ययन	डॉ.दिलीप कुमार सोनी	160-165
35	हुंडा-एक सामाजिक समस्या	प्रा.डॉ.आर.डी.खताळ	166-168
36	नैतिक मूल्यांच्या ऱ्हासामुळे भारतीय कुटुंबव्यवस्था अडचणीत	डॉ.मारोती कोल्हे	169-171
37	पंचायत राज्य व्यवस्थेअंतर्गत महिलांचे सक्षमीकरण	डॉ.प्रा.अश्विनी अविनाश खापरे	172-175
38	भारतीय राजकारण : धर्मनिरपेक्षता	प्रा.डॉ.अर्जुन उबाळे	176-181
39	अण्वस्त्र निर्मिती जगासमोरील समस्या	प्रा. डॉ. शिवाजी दिवान	182-184
40	महात्मा गांधीजीचा शिक्षण विषयक दृष्टिकोन	डॉ संजय गोपाळराव ठवळ	185-190
41	दक्षिण आशियातील राजकारण आणि सार्क संघटनेतील भारताची भूमिका	प्रा. डॉ. अरुण पेंटावार	191-196
42	ग्रामसभांचे ग्रामविकासातील योगदान	सा.प्रा.डॉ. सांगळे भगवान श्रीपत	197-203
43	शारीरिक शिक्षण व खेळांची आवश्यकता व महत्त्व	डॉ.तनपुरे विश्वंभर श्रीराम	204-206

दक्षिण आशियातील राजकारण आणि सार्क संघटनेतील भारताची भूमिका

प्रा. डॉ. अरुण पेंटावार
राज्यशास्त्र विभागप्रमुख,
सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव जि. बीड

सारांश :

दक्षिण आशियातील एक महत्वाची विभागीय व्यापार संघटना म्हणून सार्क संघटनेचा उल्लेख केला जातो. या संघटनेत भारत, पाकिस्तान, बांगलादेश, श्रीलंका, भूतान, नेपाळ, अफगाणिस्तान आणि मालदीव अशा आठ राष्ट्रांचा समावेश होतो. परस्पर सहकार्य आणि दृष्टिकोनातुन १९८५ साली सार्क संघटनेची स्थापना करण्यात आली. दक्षिण आशियातील एक महत्वाची प्रादेशिक संघटना सार्क ने आपल्या विभागीय सहकार्याच्या माध्यमातुन जागतिक राजकारणामध्ये एक महत्वाचे स्थान निर्माण केलेले आहे. भारत हे दक्षिण आशियातील एक महत्वाचे विकसनशील राष्ट्र असल्यामुळे व एक मोठी बाजारपेठ म्हणून संपूर्ण जागतिक राजकारणात भारताने सार्क संघटनेच्या माध्यमातुन जागतिक राजकारणावर आपला प्रभाव निर्माण केलेला आहे. दक्षिण आशियात शांतता प्रस्थापित करण्यामध्ये, दक्षिण आशियात मुक्त व्यापार व सहकार्य, राष्ट्रा-राष्ट्रांमधील राजकीय प्रश्न सोडविण्यात, दक्षिण आशियातील विभागीय सहकार्य व ऐक्य प्रस्थापित करण्यात भारताची भुमिका ही महत्वाची राहीलेली आहे.

मुख्य शब्द (Key Words) : दक्षिण आशिया, राजकारण, सार्क संघटना.

प्रस्तावना :-

शितयुध्दोतर काळातील जागतिक राजकारणातील एक महत्वाचे केंद्र म्हणून दक्षिण आशियाचा उल्लेख केला जातो. दक्षिण आशिया हा क्षेत्रफळाच्या व लोकसंख्येच्या दृष्टीने जगातील एक मोठा उपखंड आहे. या उपखंडात भारत, पाकिस्तान, बांगलादेश, श्रीलंका, भूतान, नेपाळ, अफगाणिस्तान आणि मालदीव अशा आठ राष्ट्रांचा समावेश होतो. यासोबतच चीन, म्यानमार यासारख्या मोठ्या राष्ट्रांचाही उल्लेख याठिकाणी केला जातो. सद्यकाळात दक्षिण आशियाच्या राजकारणावर इतर मोठ्या राष्ट्रांचा प्रभाव दिसुन येतो.यात अमेरिका, रशिया, चीन, ब्रीटन यासारख्या राष्ट्रांनी दक्षिण आशियाच्या विकासासाठी श्रीमंत राष्ट्रे प्रयत्नशील आहेत. जागतिक राजकारणावर पकड निर्माण करण्यासाठी दक्षिण आशिया हा उपखंड अतिशय महत्वाचा आहे. त्यामुळेच जागतिक महासत्तांबरोबरच दक्षिण आशियातील सार्क संघटना, भारत व पाकिस्तानसारख्या राष्ट्रांनी दक्षिण आशियाचे महत्व ओळखुन जागतिक राजकारणावर आपला प्रभाव निर्माण करण्याचा प्रयत्न करत आहेत. याच दृष्टिकोनातुन १९८५ साली सार्क संघटनेची स्थापना करण्यात आली. दक्षिण आशियातील एक महत्वाची प्रादेशिक संघटना सार्क ने आपल्या विभागीय सहकार्याच्या माध्यमातुन जागतिक राजकारणामध्ये एक महत्वाचे स्थान निर्माण केलेले आहे.

भारत हे दक्षिण आशियातील एक महत्वाचे विकसनशील राष्ट्र असल्यामुळे व एक मोठी बाजारपेठ म्हणून

संपूर्ण जागतिक राजकारणात भारताने सार्क संघटनेच्या माध्यमातुन जागतिक राजकारणावर आपला प्रभाव निर्माण केलेला आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधाच्या माध्यमातुन दक्षिण आशियातील राजकारण, सार्क संघटनेतील भारताची भुमिका या प्रमुख बाबींवर प्रकाश टाकण्यात आलेला आहे.

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे

१) दक्षीण आशियातील राजकारणाचा अभ्यास करणे.

२) सार्क संघटनेविषयी माहिती जाणून घेणे.

३) सार्क संघटनेतील भारताच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे

संशोधन पध्दती व स्त्रोत:

प्रस्तुत शोधनिबंधलेखनासाठी विश्लेषणात्मक व वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. तथ्य संकलनासाठी व्दितीय स्त्रोतांचा वापर करण्यात आलेला असून यात प्रामुख्याने संदर्भ ग्रंथ, संशोधन पत्रिका, मासिके, वर्तमानपत्रे व विविध वेबसाईटवरील माहितीचा आधार घेण्यात आलेला आहे.

दक्षिण आशिया आणि सार्क (SAARC) एक दृष्टिक्षेप :-

दक्षिण आशिया हा जगातील सर्वाधिक लोकसंख्या असलेला उपखंड आहे.दक्षिण आशिया उपखंडात भारत, पाकिस्तान, बांगलादेश, श्रीलंका, भुतान, नेपाळ आणि मालदीव अशा सात राष्ट्रांचा समावेश होतो.याशिवाय चीन व म्यानमार सारखी राष्ट्रे देखील दक्षिण आशियातील राजकारणावर प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्षपणे आपला प्रभाव पाडत असतात. जगाच्या एकुण लोकसंख्येपैकी २२ टक्के लोकसंख्या दक्षिण आशियात आहे व जगातील एकुण उत्पन्नाचा वाटा १.३ टक्के आहे. दक्षिण आशियाई राष्ट्रांना अनेक सामाजिक, आर्थिक समस्यांचा आणि नैसर्गिक आपत्तींचा सामाना करावा लगत आहे.या समस्यांमध्ये बऱ्याच प्रमाणात एकसमानता असुन भौगोलिक जवळीकतेमुळे एका राष्ट्रातील समस्यांचा दुसऱ्या राष्ट्रांवर त्वरीत प्रभाव होतो.या समस्या सोडविण्यासाठी विभागीय सहकार्याची गरज होती.त्यातुन दक्षिण आशियाई देशांमध्ये प्रादेशिक सहकार्याद्वारे विकास करण्यासाठी एखादी संघटना असावी हा विचार जोर धरु लागला. आर्थिक विकास, सामाजिक प्रगती, परस्परांविषयीचा विश्वास वाढविणे, विविध क्षेत्रात एकमेकांना सहकार्य करणे ही उद्दिष्टे डोळ्यासमोर ठेऊन दक्षिण आशियाई प्रादेशिक सहकार्य संघटना (South Asian Association for Regional Co-Operation) उदयास आली.

दक्षिण आशियाचा विकास साध्य करण्यासाठी १९८५ मध्ये दक्षिण आशियाई विभागीय सहकार्य संघटनेची म्हणजे (SAARC) सार्क ची स्थापना करण्यात आली.सार्कची विविध उद्दिष्टे आहेत व महत्वाचे म्हणजे सार्क संघटनेतील सदस्य देश विकसनशील देशांच्या गटात मोडतात.त्यांचे विकासात्मक, सामाजिक, आर्थिक स्वरुपाचे प्रश्न बहुतांश प्रमाणात सारखेच आहेत.प्रत्येक सार्क देशाचा पश्चिमात्य देशांशी कोणत्या न कोणत्या स्वरुपात संबंध आलेला आहे.या समानतेतुनच सार्क संघटना अस्तित्वात आली.सार्क स्थापनेचा मुख्य आधार सहकार्य हा आहे.द्विपक्षीय व वादग्रस्त मुद्यांना सार्कच्या व्यासपिठावर स्थान नाही १९८९ पासुन

सार्कने एक स्वतंत्र ब्रिद घेऊन त्यावर स्वतंत्रपणे कार्य करण्याचे निश्चित केले आहे.

अलीकडील काळात सार्क संघटनेने जागतिक राजकारणात आपले महत्व सिध्द केले असुन दक्षिण आशियाई राष्ट्रे आज एक महत्वाची बाजारपेठ ठरलेली आहे. आंतरराष्ट्रीय व्यापारीतळावर तसेच संयुक्त राष्ट्र संघटनेमध्ये भारत, पाकिस्तान, श्रीलंका, बांगलादेश, नेपाळ, भुतान, मालदीव आणि अफगाणिस्तान या सार्कमधील राष्ट्रांचे महत्व वाढलेले आहे. विभागीय राजकारणामध्ये तसेच व्यापारामध्ये सार्क संघटनेचे महत्व वाढलेले आहे.

दक्षिण आशियातील राजकारण व सार्क संघटनेतील भारताची भूमिका :-

आजच्या आंतरराष्ट्रीय राजकारणात दक्षिण आशियाई राष्ट्रांचा प्रभाव वाढत आहे. भारत, पाकिस्तान, श्रीलंका, नेपाळ हि राष्ट्रे जागतिक राजकारणाचा केंद्रबिंदु ठरत आहेत. दक्षिण आशियाई राष्ट्रांनी राजकीय, आर्थिक, सांस्कृतिक व सामाजिक विकासाच्या क्षेत्रात मोठी झेप घेतलेली आहे. दक्षिण आशिया या उपखंडातील भारत हा एक मोठा देश आहे.भारताला संपन्न अशी भौगोलीक स्थिती, ऐतिहासिक व सांस्कृतिक वारसा लाभलेला आहे. विपूल लोकसंख्या, लोकशाही शासनप्रणाली, संघराज्य पध्दती आदि वैशिष्ट्ये लाभलेली आहेत. एक सार्क सदस्य देश म्हणून सार्क संघटनेत भारताला अतिशय महत्व प्राप्त झाले आहे. दक्षिण आशियाच्या तीन द्विपकल्पांमध्ये भारताचे स्थान मध्यवर्ती आहे. भारताला सार्क या संघटनेच्या माध्यमातुन दक्षिण आशियातील राजकारणामध्ये किंवा क्षेत्रामध्ये पुढील भुमिका पार पाडायची आहे.

१) दक्षिण आशियात मुक्त व्यापार व सहकार्य वाढविणे :-

दक्षिण आशियाई राष्ट्रांनी सार्कच्या स्थापनेचा घेतलेला निर्णय हा राजकारणाचा भाग असला तरी १९८५ नंतरच्या जागतिक राजकारणामध्ये विभागीय व्यापारसंघाचे महत्व दाखवुन देणारा आहे. १९८५ पासुनच सार्क राष्ट्रांमध्ये परराष्ट्र सचिव, मंत्री आणि राष्ट्रप्रमुख पातळीवर सतत बैठका, परिषदा होत आहेत आणि यातुन राजकीय, आर्थिक सहकार्य आणि मुक्त व्यापाराच्या दृष्टीने निर्णय घेण्यात येत आहेत. दक्षिण आशिया हा जगातील सर्वात गरीब समजल्या जाणाऱ्या विभागांपैकी एक आहे.लोकसंख्या जास्त असल्यामुळे दक्षिण आशियातील देशांमध्ये गरीबी आणि बेकारीचा प्रश्न मोठा आहे.दक्षिण आशिया एक संघटित शक्ती म्हणून पुढे यावे अशी भारताची इच्छा आहे.विभागीय सहकार्याच्या प्रस्तावाकडे पाहण्याचा भारताचा दृष्टीकोण हा सकारात्मक राहिला आहे.दक्षिण आशिया मुक्त व्यापार क्षेत्र (SAFTA) ची अंमलबजावणी २००७ पासुन करण्यात आलेली आहे.

२) राष्ट्रा-राष्ट्रांमधील राजकीय प्रश्न सोडविणे :-

दक्षिण आशियामधून भारत आणि त्यांच्या शेजारील राष्ट्रांमध्ये राजकीय सिमावाद, वांशिक व इतर विविध कारणांवरुन संघर्ष आहेत.ते संघर्ष सोडविण्यासाठी राष्ट्रांमध्ये परस्परविश्वास निर्माण होणे आवश्यक आहे. असा विश्वास आर्थिक, राजकीय आणि व्यापारी सहकार्यामधुन निर्माण होऊ शकतो, अशी भारताची भुमिका असल्यामुळे सार्कच्या निर्मितीला भारताने पाठिंबा दिलेला आहे. भारताच्या मते दक्षिण आशियाई राष्ट्रांमध्ये आर्थिक आणि व्यापारी सहकार्य वाढविणे हे सार्कचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.त्यामुळे या

संघटनेचा वापर सदस्य राष्ट्रांमधील संघर्षमय प्रश्नांच्या सोडवणुकीसाठी होऊ नये.सार्कच्या माध्यमातुन दक्षिण आशियाई राष्ट्रांमध्ये आर्थिक आणि व्यापारी सहकार्यांच्या माध्यमातुन राजकीय प्रश्न सोडविले जावे अशी भारताची भुमिका आहे.

३) दक्षिण आशियाचे नेतृत्व करणे :-

दक्षिण आश्यितील सार्क राष्ट्रांच्या तुलनेचे सर्वच क्षेत्रामध्ये भारत हा प्रगतीशील राष्ट्र आहे. त्यामुळे सार्क संघटनेचा, दक्षिण आशियाई राष्ट्रांचा विकास हे फक्त भारताच्या पुढाकारानेच शक्य आहे. दक्षिण आशियात भारताला वडिलबंधुची (Big Brother) ची भुमिका पार पाडावी लागेल याची जाणिव भारताचे पहिले पंतप्रमधान पंडित जवाहरलाल नेहरुपासुन ते नरेंद्रमोदींपर्यंत सर्वच पंतप्रधानांना आहे. त्यामुळेच भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी आपल्या शपथविधी समारंभासाठी सार्कमील सर्वच राष्ट्रप्रमुखांना निमंत्रीत केलेले होते.यामध्ये सर्वच राष्ट्रप्रमुखांनी दक्षिण आशिया व सार्कच्या विकासावर चर्चा केली आहे.दक्षिण आशियामध्ये श्रीलंका व मालदिव ही दोन राष्ट्रे सोडली तर इतर सर्व राष्ट्रांच्या सिमा या भारताला लागुन आहेत. यातुन परस्परावलंबीत्वाची भावना दक्षिण आशियाई राष्ट्रांमध्ये विकसित झालेली आहे.भारताने स्वातंत्र्यापासुनच पुढाकार घेऊन दक्षिण आशियाई राष्ट्रांच्या विकासात महत्वाची भुमिका बजावलेली आहे.

४) दक्षिण आशियातील राष्ट्रांच्या आर्थिक स्थितीत सुधारणा करणे :-

आज दक्षिण आशियातील सार्क देशांचा प्रदेश हा आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल प्रदेश म्हणून ओळखला जातो. दक्षिण आशियातील अनेक राष्ट्रे आर्थिक मंदीच्या छायेखाली वावरत आहेत. या पार्श्वभुमीवर सार्कच्या माध्यमातुन सर्व राष्ट्रे एकत्र यावेत व आपली ताकद वाढवावे अशी भारताची इच्छा आहे.दक्षिण आशियातील इतर राष्ट्रांच्या तुलनेने भारत हे एक विकसीत राष्ट्र असल्यामुळे अन्य सदस्य देशांपेक्षा भारताचे सार्कमधील स्थान महत्वाचे आहे. दक्षिण आशियातील राष्ट्रांमध्ये व्यापारी सहकार्य व त्यात संतुलन राहिल्यास सर्व देशांसाठी ते लाभदायी ठरु शकते या दृष्टीनेही सार्क संघटनेमधील भारताची भुमिका महत्वाची आहे.

५) दक्षिण आशियातील विभागीय सहकार्य व ऐक्य प्रस्थापित करणे :-

सन १९९० च्या दशकात शीतयुध्दोत्तर काळात भारताने विभागीय सहकार्य आणि ऐक्य प्रस्थापित करण्यावर विशेष भर दिलेला आहे. शीतयुध्दोत्तर काळातील भारतीय परराष्ट्र धोरणाचे एक महत्वाचे उद्दिष्ट म्हणून दक्षिण आशियातील विभागीय सहकार्याकडे पाहिले जाते. भारतीय परराष्ट्र धोरणाला नवी दिशा प्राप्त करुन देणाज्या प्रसिध्द गुजराल सिध्दांत (Gujrals Doctrine) मध्ये विभागीय सहकार्यावर भर देण्यात आला आहे. कोणतीही अपेक्षा न करता भारताने आपल्या शेजारील राष्ट्रांना आर्थिक मदत आणि सहकार्य करावे हे गुजराल धोरणामधील मुख्य सुत्र होते. या सुत्रानुसार भारताने नेहमी शेजारील देशांसोबत सहकार्याची भूमिका घेतलेली आहे. एक विभागीय महासत्ता म्हणून उदयास येण्यासाठी भारताला आपल्या शेजारील राष्ट्रांचे समर्थन आवश्यक आहे.

६) संरक्षणावरील खर्च कमी करणे :-

सार्कमधील भारत व पाकिस्तानसारखे देश संरक्षणावर प्रचंड खर्च करत आहेत, त्याचा परिणाम

दक्षिण आशियातील अन्य राष्ट्रांवर होत आहे. दक्षिण आशियातील या दोन मोठ्या देशांनी संरक्षणावरील खर्च कमी केल्यास अन्य राष्ट्रांमध्ये परस्पर विश्वासाची भावना निर्माण होईल. शेजारील राष्ट्रांमध्ये परस्पर सहकार्य वाढेल. सर्वच राष्ट्रांमधील गरिबी, दारिद्रय दुर करण्यासाठी संरक्षणावरील खर्च कमी करुन विकास कामांवर या राष्ट्रांनी प्रामाणिकपणे खर्च केला पाहिजे तरच सार्कराष्ट्रांची प्रगती होईल असे भारताला वाटते. यादृष्टिने भारताने अनेकवेळा सार्क संघटनेच्या माध्यमातुन पुढाकार घेतलेला आहे इतर राष्ट्रांनी सहकार्य केल्यास दक्षिण आशियाचा विकास होईल.

७) दळणवळण क्षेत्रात आधुनिकीकरण करणे :-

ब्रिटीश काळात मालदीव वगळता सर्वच देशांना रस्ते, रेल्वे व जलमार्गाने जोडले गेले होते.नेपाळ व भूतान वगळता अन्य देशांमध्ये सागरी व्यापारास गती देणे शक्य आहे. या देशांमध्ये रस्ते, रेल्वे, जल व विमान मार्गांचे अत्याधुनिकीकरण सार्क संघटनेच्या माध्यमातून झाल्यास दक्षिण आशियाई क्षेत्र हे जगात एक प्रमुख आर्थिक सत्ता म्हणून महत्वाची भूमिका पार पाडु शकते. यामध्ये भारत एक मोठे राष्ट्र असल्यामुळे या दळणवळण क्षेत्राच्या कार्यात भारताची भूमिका अत्यंत महत्वाची राहणार आहे.

८) आर्थिक परावलंबन दुर करणे :-

दक्षिण आशियातील सर्व राष्ट्रे कृषिप्रधान आहेत या राष्ट्रांमध्ये अन्न धान्याचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर होते.सार्क राष्ट्रांना अनेक वेळा नैसर्गिक आपत्तींना तोंड द्यावे लाते.अशा नैसर्गिक आपत्तीच्या काळात अन्न धान्याची गरज भागविण्यासाठी कृषी क्षेत्राच्या विकासाची गरज आहे.या दृष्टीनेही सार्क स्वावलंबनासाठी महत्वाची भुमिका पार पाडु शकते. आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी भारताची भूमिका महत्वाची आहे. कारण विकसित राष्ट्रांमध्ये सार्क देशांच्या व्यापाराचे प्रमाण कमी आहे. त्यामुळे सार्क राष्ट्रांना दुसज्या राष्ट्रांवर अवलंबुन राहावे लागत आहे हे वाढते आर्थिक परावलंबन दुर करण्यासाठी सार्क संघटनेच्या माध्यमातुन भारताला दक्षिण आशियामध्ये महत्वाची भूमिका पार पाडावयाची आहे.

९) दक्षिण आशियात शांतता प्रस्थापित करणे :-

अलीकडील काळात दक्षिण आशिया हे एक अशांततेचे केंद्र बनले आहे. दहशतवाद, मुलतत्ववाद, वांशिक संघर्ष, माओवाद, इत्यादी प्रश्नांमुळे संपूर्ण दक्षिण आशियात अशांतता निर्माण झालेली आहे.दहशतवाद संपविण्याचे मोठे आव्हान भारतासह सार्कसमोर आहे.दिनांक १२ व १३ ऑगस्ट १९८६ च्या ढाका येथील परराष्ट्र मंत्र्यांच्या परिषदेत दहशतवादाच्या निर्मुलनाबाबत विस्ताराने चर्चा झाली.सार्क संघटनेच्या व्यासपिठावरुन दहशतवाद, वांशिक संघर्ष संपविण्यासठी प्रयत्न आवश्यक आहेत.कारण सार्कचे यश व भारताची प्रगती हे या क्षेत्रातील शांततेवरच अवलंबुन आहे.या दृष्टीने भारत दक्षिण आशियामध्ये एक महत्वाची भुमिका पार पाडु शकते.

निष्कर्ष (Conclusion) :-

समकालीन जागतिक राजकारणामध्ये दक्षिण आशियाला विशेश महत्व आहे. दक्षिण आशिया उपखंड हे जागतिक महासत्तांचे प्रभावक्षेत्र बनलेले आहे. रशिया व चीनच्या वाढत्या शक्तिसामर्थ्याला शह

देण्यासाठी अमेरीकेने भारतासोबत मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित केलेले आहे. त्यामुळे जागतिक राजकारणात अमेरिकेला दक्षिण आशिया व त्यातही भारताची भूमिका महत्वाची वाटते.

- दक्षिण आशिया उपखंडातील प्रत्येक राष्ट्रांचे सार्वभौमत्व, स्वतंत्र अस्तित्व, अंतर्गत बाबींत अहस्तक्षेप, शांततामय मार्गाने परस्पर वादग्रस्त प्रश्न सोडविणे यामध्ये भारताची भूमिका महत्वाची ठरणार आहे
- दक्षिण आशियात शांतता, स्वातंत्र्ता व आर्थिक विकासासाठी परस्पर सहकार्य करणे यासाठी सार्क देशांची भूमिका महत्वाचे आहे.
- दक्षिण आशियातील देशांमध्ये असलेल्या नैसर्गिक साधनसंपत्ती व मनुष्यबळाचा उपयोग परस्पर विकासासाठी करण्यासाठी सार्कची भूमिका महत्वाची ठरणार आहे.
- दक्षिण आशियातील राजकारणावर मजबुत पकडत निर्माण करणे हे भारताच्या विकासासाठी, राष्ट्रीय हितसंबंधासाठी, राष्ट्रीय सुरक्षिततेसाठी महत्वाचे ठरणार आहे.
- दक्षिण आशियाई राष्ट्रांमध्ये आर्थिक व व्यापारी सहकार्याच्या माध्यमातुन राजकीय प्रश्न सोडविण्यासाठी जागतिक राजकारणावर आपले वर्चस्व प्रस्थापित करण्यासाठी भारताला दक्षिण आशियातील राजकारणात एक महत्वाची भूमिका पार पाडावी लागणार आहे.

संदर्भ सूची :-

१) शीतल जैन, प्रमुख राष्ट्रोंकी विदेश निती, रितु पब्लिकेशन्स, जयपूर २०११

२) डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर, भारतीय परराष्ट्र धोरण, सातत्य आणि स्थित्यंतर प्रतिभा प्रकाशन, पुणे २०१०

३) डॉ. विजय खरे, जागतिक राजकारणात भारत, के सागर प्रकाशन, पुणे २००८

४) डॉ.बी.सिंह गहलौत, भारतीय विदेशनीति, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, नई दिल्ली, २००४

५) J.N. Dixit, Indias Foreign policy and its neighbors, Gyan Publishing House, New Delhi, २००१

६) डॉ.शैलेंद्र देवळाणकर, समकालीन जागतिक राजकारण : प्रमुख प्रश्न, विद्या प्रकाशन औरंगाबाद २००५

७) डॉ.शैलेंद्र देवळाणकर, आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या प्रकाशन, औरंगाबाद, २००४

८) डॉ.बी.एल.फडिया, अंतराष्ट्रीय राजनिती, सिध्दांत एवं समकालिन राजनितिक मुद्दे, साहित्य भवन, पब्लिकेशन्स, आगरा, २००९

◆◆◆

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Certificate of Publication

This is to certify that the review board of our research journal accepted the research paper / article titled "दक्षिण आशियातील राजकारण आणि सार्क संघटनेतील भारताची भूमिका" of

Dr./Mr./Miss/Mrs. प्रा. डॉ. अरुण पेंटावार

It is peer reviewed and published in the issue III Vol. I in the month of oct. to Dec 2020

Thank you for sending your valueable writing for Journal.

Impact Factor

RNI No.MAHA UL03008/13/2012-TC

ISSN-2320-4439

Editor

Dr. Sadashiv H. Sarkate

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research Journal in Marathi, Hindi & English Languages

January 2021, Issue-72, Vol-04

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

"Printed by: **Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.** Published by **Ghodke Archana Rajendra** & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor **Dr. Gholap Bapu Ganpat.**

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

INDEX

01) SAKSHAT: INDIA'S INITIATIVE FOR MASSIVE OPEN ONLINE COURSES (MOOCS) ...
Swati P. Adhe ||14

02) A STUDY OF MSME'S PERCEPTION OF ADOPTING E-MARKETING ACTIVITIES ...
Dr. Nilendra Lokhande & Mrs. Ruchita Ajay Kawatwar, Mumbai ||16

03) Existentialism in Indian English Novels
Lata ||21

04) A Study on tourist satisfaction and economic development in Himachal ...
Dr. M. D. Somani & Mohmmad Idrees, Indore ||23

05) The Impact of Social Media on Indian Politics
Dr. Arun S. Pentawar, Dist. Beed ||28

06) Adjustment of Female Teachers of joint and nuclear family
Ms. Raji, Gandhinagar, Gujarat ||33

07) IMPACT OF COVID-19 ON FINANCIAL PERFORMANCE OF CHEMICAL ...
Dr. Nilendra Lokhande & Ms. Pournima Nivrutti Relekar, Mumbai ||37

08) JUDICIAL REVIEW: JUDICIAL AND LEGISLATIVE TRADE-OFF
Seema Sharma Tiwari, Indore ||42

09) Preparation and Characterization of Nanostructured Cobalt Sulphide ...
Dr. Chandrakant S. Ulhe, Washim, Maharashtra, India ||49

10) साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे यांच्या निवडक कांदबऱ्यातील स्त्री प्रतिमा
मोरे पंडित किशनराव, जि.नांदेड ||53

11) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा राष्ट्रवाद
प्रा. डॉ. महेंद्र विठ्ठल पाटील, जि.धुळे ||56

12) नांदेड जिल्ह्यातील पीक केंद्रीकरणाचा एक : भौगोलिक अभ्यास
प्रा. डॉ. यु. एस. कानवटे, नांदेड ||59

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

culture and lifestyle (0.026), easy and adequate availability of Hotels, Lodges and Restaurants. (7.166).

Tourism is a service industry which plays a vital role in the social, cultural and economic development. Services quality and satisfaction is of great importance in the tourism industry.

References:

Huang J.H, Min J.C.H. 2002, Earthquake devastation and recovery in tourism: The Taiwan case.Tourism Management,23:145-154.

Kevin G., and Wendell M., 2000, The impact of regulatory measures on commercial bank interest rates: A micro analysis of the Barbados case. International Advances in Economic Research, 6:544-556.

World Tourism Organization (1994). National and Regional Tourism Planning. London: Routledge.

Briassoulis, H. (2002). Sustainable Tourism and the Question of the Commons. Annals of Tourism Research, Vol. 29(4), pp. 1065-1085.

Reed, M. (2000). Collaborative tourismplanning as adaptive experiments in emergent tourismsettings. In B. Bramwell & B. Lane (Eds.), Tourism collaboration and partnerships(pp. 247-271). Clevedon, UK: Channel View Publications

International journal of advanced research in economics and commerce (Vol-1, issue-1, june8-2013)

International journal of scientific and engineering research (Vol-5, issue-6, june-2014)

www.jkrourism.org

www.businessperspectives.org

Negi, Jagmohan (1987), Tourism Development and Resources Conservation

Metropolitan Books Company, New Delhi.

Kumar, Nirmal (1996), "Tourism and Economic Development", APH Publishing House, New Delhi, ISBN 81-7024-714-4.

Heung, Vincent C. S. and Cheng, Eliza (2000), Assessing Tourists' Satisfaction with Shopping in the Hong Kong Special Administrative Region of China, Journalof Travel Research, Vol. 38, No. 4, 2000, 396-404.

05

The Impact of Social Media on Indian Politics

Dr. Arun S. Pentawar
Head, Dept. of Political Science,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon,
Dist. Beed

****

Abstract:

In the last ten years, technology has more advanced and faster than in any time in human history. Its impact on our culture is undeniable, and its impact on Politics. The changing nature of Politics, Government & Administration in the era of Social Media in India. Many Challenges & Opportunities is created by Social Media in the field of Indian politics as well as state politics. Today 21st century contribution of social media to change Indian Political System. The social media is used to be Indian Political Process, Governments and Judiciary & Electoral Process etc. Face Book, WhatsApp, Instagram, MySpace, Twitter, YouTube and other popular social media websites Yahoo was the search engine of the day, and the most common form of communication young people for interested in Indian, state & Local Politics used online. Impact on Social Media in India for Political Parties, Political Organization, India's Political development, to Know Political Events, to Introduce Politicians, to know Current Affairs for elections, Distribution of Political Information. Today so it has the potential to increase the number of people who participate in political work from day to day because of Social Media. Therefore social media became a fifth pillar of Indian democracy.

Key words: Technology, Social Media, Politics, Political process, Elections etc.

Objectives of the Paper:

To determine the concept of Social Media.

To know the study of Social Media and its impact on Indian Politics.

To know the study of Issues and challenges before social media and politics.

Research Methodology & Sources:

The proposed study mainly is descriptive in nature. The research done is based on secondary data. Here, the data from various research journals, websites and articles are collected in order to understand the concept of social media and its impact on Indian politics.

Introduction:

Today impact of social media on Indian politics and the people. In the last ten years, technology has advanced faster than in any time in human history. Its impact on our culture is undeniable, and its impact on Politics. The changing nature of Politics, Government & Administration in the era of social media in India. Many Challenges & Opportunities is created by social media in the field of Indian politics as well as state politics. Today 21 st century Contribution of social media to change Indian Political System. The social media is used to be Indian Political Process, Governments and Judiciary process & Electoral Process etc. Face Book, MySpace, WhatsApp, Twitter, YouTube and other popular social media websites Yahoo was the search engine of the day, and the most common form of communication young people for interested in Indian, state & local politics used online. Social media has made it easy for anyone and everyone with an internet connection to indulge in armchair politics The worry is that the e-literate, English - speaking, urban population may not be too keen to vote in elections, but they can and do criticize the government, politicians and the system in general from the comfort of their computer chairs, basking in the warm glow of their computers and thinking that they have done their bit. One would benefit by quickly looking at how the new media technologies - both current and earlier generations of technologies related to the internet - have been used in politics in other contexts. In this research paper to determine the relationship between social media and politics, in this paper to explain the concept of how social media impact on Indian political system.

What is Social Media?

Social media is computer-based technology that facilitates the sharing of ideas, thoughts, and information through the building of virtual networks and communities. By design, social media is internet-based and gives users quick electronic communication of content.

Important Types Of Social Media Platforms to Serve Political Ads and Events

Social networking (Facebook, WhatsApp). Micro blogging (Twitter).Photo sharing (Instagram, Snap chat).Video sharing (YouTube, Facebook Live) is the different types of social media they are commonly used in worldwide.

Here we discuss which social media platform is most Important apps commenly used in India with its extensive features.

1) Facebook

Facebook is one of the most widely used apps in the world. There are 2.41 billion monthly active users. Facebook is the primary platform to connect with a broad audience in one place. Facebook is used by millions of users where people can share their views, images, videos, etc.

2) YouTube

YouTube is a video hosting service. There are 2 billion monthly active members. YouTube comes with enhanced features. It is compatible with android phones. This app allows the user to upload, view, share, rate, report, and comment on the video.

3) WhatsApp

WhatsApp is a freeware instant messaging platform. It allows the user to send a text

message, a voice message from their mobile phone. It is the best messaging platform for your family or friends. WhatsApp includes many features and some of the essential features are:

· Voice call and video call
· Save the data offline
· Backup data
· Share contacts, locations, and documents

There are almost 1.6 billion WhatsApp users in the world.

4) Instagram

Instagram is the app that has become a sensation these days. There are 1 million people connected on Instagram across the globe. Amongst all, Instagram has unique features which provide two types of account to its members.

On Instagram, visitors can share images, videos, live videos, stories. Recently it adds the new feature that is IGTV that supports long videos.

5) TikTok

TikTok is the latest video sharing social network. TikTok is rising day by day. It was the world's most downloaded app in 2018. There are 550 million active users on TikTok.

It can record the video for 60 seconds and add music with special effects with the edit feature. This application is the most popular worldwide. But this app banned in india because this is china app. Presently crises in India-China relations due to border issues.

6) Twitter

Twitter is the real-time micro blogging website on social networking app. The message is known as tweets where registered users can tweet, and unregistered visitors can read the tweets. Twitter has 330 million users.

Twitter is the ideal social media platform for the best customer services. Users can choose to read the tweet of your interest like sports, news, entertainment, etc.

There is one feature where users can chat with friends and followers. Eminent personalities share their views on twitter. This app is mostly used by our national level political leaders and important politicians.

Above, we have discussed the six important and impressive apps of social media. These are free and important social media apps which help to promote our Indian politics on a large scale.

Analysis of The Impact of Social Media on Indian Politics

Today the big contribution of social media in human life & it's used in local level to national level politics and Indian political system. The impact of social media on Indian politics as given different areas.

1) Impact on Political Parties:

Today India's national & regional political parties and movements have used the internet and other social media apps very effectively and extensively. In this case, the other social media are as important to mention, if not more so. The collection, organization, and analysis of data can be one of the most critical parts of running campaigns. Political partied manifestos and their policies, agendas promoted through the social media.

2) Impact on Political Organization:

From demographic data, to organizational records and planning documents, social media is a great boon in this country. All sorts of political and activist organizations have made great use of them in India. Gone are the days when political leaders went around with a paper notebook, keeping track of contacts in every constituency in the country.

3) Impact on Electoral Process:

Imagine if computing allowed the voters to check information for them, to see what is happening on the ground and to make a final judgment for themselves. We would then be free of the shameless politicking and manipulation that occurs before an election. At least people will be making independent electoral decisions

that depend on their ability to examine information. This would be a welcome relief from some of the laughable results that we are getting in elections when every two bit politician can lay his or her way into high office.

4) Impact on India's Political development:

Computing could have a transformative effect on the way that we deal with politics. Our politics at the moment is received rather than created. The ordinary person is removed from the political process and globalization has only served to emphasize this reality. Social Media has played a huge role in India's Political development. Kamal Nath has stressed the importance that social media plays in the role of politics with the Indian people.

5) To Know Political Events:

Internet technology and speeds have advanced to the point where websites like Facebook Live, YouTube can offer streaming video of live political events online, in real time, and without interruption as seen during the political debates and eventual election.

6) To Introduce Politicians:

Social Media has most definitely impacted politics and politicians. Long gone are the days of your local politician knocking on your door to introduce him. There was a time not so long ago when you felt a personal connection to your politicians as they would show up at your door and take time to hear your issues. Your politician on every level is now able to meet you in your living room by way of your television, your mobile phones through social media. Now the use of social media exactly is the newest idea to politics.

7) To know Current Affairs for elections:

Social Media and its political impact was seen in our most recent elections was with Twitter, Facebook, WhatsApp. Though Twitter, Facebook, WhatsApp was still too new to have made as serious an impact as I believe it will in the future; Twitter, Facebook, WhatsApp had almost become your new arena for campaign news. People were able to find out what was going on as it was happening before the media could get to it. This will soon have a severe impact on the role of the social media with news.

8) Transformative Impact:

In the past two years, we've seen the transformative impact of the internet and social media. Instead of a handful of news photographers hiding to capture images, we now see millions of people in the street, cell phones in hand, taking increasingly high quality videos and photos of state oppression through social media.

9) To know Information and organize Political Events:

The internet and cell phones add a new dimension to political technology; they are interactive media. In addition to the images presented on the web, the internet allows people to quickly spread ideas, information and organize political protest in India. Information comes to the public and from the public as well through social media. Efforts to jam and shut down these technologies are nearly always overcome by hackers and clever political organizers.

10) To know the Political Process:

What effect has information all of that concerns the political process in a formal sense? Let me back up and say a few words about civil society more generally. One important thing that Internet has done, almost subliminally, has been to make much more visible society's processes of collective cognition. Technology had so far on the political process? One answer is "nobody knows". Little research has been conducted on the matter. My own expertise derives not from research but from practical involvement. In 1993, for example, I observed that many Internet-based issue campaigns were doing more harm than good, and so I wrote the first manual on the subject. Some research does exist, however, and I will draw on it in my comments. That said, another answer is "not much". In the political process, Social Media is still the

most important medium in India.

11) Distribution of Political Information:

Social Media does facilitate the distribution of political information. But many things happen in the political process that nobody knows how to automate. Examples include legislative analysis, research, agenda formation, and coalition building. These are, not coincidentally, the primary functions of political intermediaries such as interest groups and political parties, not to mention legislative staffs.

12) To Increase Peoples participation in Politics:

The Internet has a role in mobilization and coalition work. One might, for instance, broadcast a message to one's coalition partners about an activity taking place in India. Electronic mail makes it easier for a coalition to agree on a unified message or draft a collective letter. An online group of coalition members' representatives might agree that dissents from a proposed draft should be raised within 24 hours, and that silence will be interpreted as agreement. This practice is certainly widespread, and it has the potential to increase the number of people who participate in political work from day to day because of social media users.

13) To Increase Political Socialization

The social media has a important role in political socialization in India. Political socialization is a process, this process providing different agencies i.e. Family, Educational Institution, Political Parties, Internet, Electronic & Social Media etc. In this process political information, knowledge, political events, political culture has transports from one generation to another generation. One might, for instance, broadcast a message to one's coalition partners about an activity taking place in India. In this decay India by using social media to increased people's political socialization. In this modern era, most of the politicians and political parties have started to use social networking media for their campaigns, promotion of ideology and to get the support of masses. On the other hand most of the social networking media users are also using this avenue for politics.

14) The impact on Government:

Social media probably impacts governments more than corporations and private individuals. For the most part, corporations propel and advance technology. Governments, on the other hand, usually lag behind and are forced to catch up. And even if they do not want to be involved, they must, because current trends and business practices demand that they conform. But this leaves governments vulnerable in many ways and thus, it can be said that generally speaking, social media has a negative impact on government.

Conclusion:

Today 21 st century Contribution of Social Media to change Indian Political System

The Social Media is used to be Indian Political Process as on Parliamentary Process & Electoral Process etc

Impact on Social Media in India for Political Parties, Political Organization, India's Political development, To Know Political Events.

To Introduce Politicians, To know Current Affairs for elections, Distribution of Political Information.

The changing nature of Politics, Government & Administration in the era of Social Media & Technology in India.

Many Challenges & Opportunities is created by Social Media in the field of Indian politics as well as state politics.

To increase the number of people who participate in political work from day to day.

Social Media became a fifth pillar of Indian democracy.

References

Mobile Association of India, (2013), Research report "Internet in India 2013" available at: www.iamai.in

Philip E. Agre, (1998), Designing genres

for new media, revisiting computer-mediated communication and community, Los Angelis.

Mishra, Kaveri (2013), "Impact of Social Media in Karnataka Assembly Elections a Myth" available at: www.socialsamosa.com

R.B Varma, The Internet and Political Communication in India.

Foley, M.F. (2010), "Facing social media's growing impact on politics" available at: http://articles.philly.com/2013-04-06/news/38329652_1/social-media

Shirky, C. (2011), "The Political power of social media- Technology, Public sphere and Political Change" available at: www.foreignaffairs.com/articles/67038/

❑❑❑

06

Adjustment of Female Teachers of joint and nuclear family

Ms. Raji
Gandhinagar, Gujarat

****

Abstract:

For a working woman hercareer and family are the most important facetsof her life. Striking a balance betweenprofessional and family life has become a conspicuous personal and family issue for contemporary societies. The present financial needsrequire both the husband and wife to work for the family. The working woman has a multiple role, as a mother, wife, daughter, daughter-in law, home maker and also an employee associated with an institution. The balance between profession and family is a permanentchallenge in working women's lives. The difficulty of a women to balance these multiple roles has strongly affects their physical, emotional and mental well-being. The present research was aimed to study adjustment of female teachers according to the structure of family they belonged. The sample of the study consisted of 400 female teachers from secondary schools of Gandhinagar district of Gujarat state. Out of which 195 were female teachers belonged to Joint family and 205 were female teachers belonged to Nuclear family. Survey method was used for data collection. Standard Deviation and t-test were used for the analysis of data. The result indicated significant difference in the adjustment made by the female teachers belonging to joint and nuclear family. The results manifested that the teachers belonging to joint family have to adjust more than the teachers of nuclear family.

Introduction

About the Editors

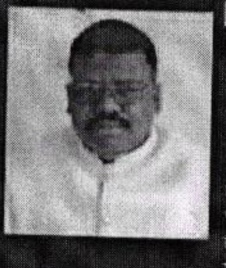

प्रो.डॉ. चंद्रकांत बन्सीधर भांगे

शिक्षण: एम.ए., नेट, पीएच.डी.

सध्या कार्यरत: प्रोफेसर आणि विभाग प्रमुख, सैन्यविज्ञान विभाग

एम.एस.पी. मंडळाचे श्री शिवाजी कॉलेज, परभणी - 431401(महाराष्ट्र)

संशोधन आणि प्रकाशन:

1) राज्यस्तरीय शोध निबंध: 04, 2) राष्ट्रीय शोध निबंध: 45, 3) आंतरराष्ट्रीय शोध निबंध: 4, 4) संपादित पुस्तकातील अध्याय: 52, 5) संपादित पुस्तक: 12, 6) पुस्तक प्रकाशन (प्रकियेत): 02,

संशोधन मार्गदर्शक:

1) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड, सध्या 04 संशोधन विद्यार्थी त्यांच्या मार्गदर्शना खाली संशोधन कार्य करीत आहेत, 2) जगदीशप्रसाद झाबरमल टिबरेवाला विद्यापीठ राजस्थान, सध्या 02 संशोधन विद्यार्थी त्यांच्या मार्गदर्शना खाली संशोधन कार्य करीत आहेत

बोर्ड, समित्या आणि परिषद सदस्यता:

1) चेअरमन, अभ्यास मंडळ सैन्यविज्ञान, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड, 2) सदस्य शैक्षणिक परिषद (ॲकॅडेमिक कौन्सिल) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड, 3) सदस्य अभ्यास मंडळ सैन्यविज्ञान डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद

सन्मान आणि पुरस्कार:

स्वर्गीय आनंद लोहेकर पारितोषिक B.A तृतीय वर्ष 1995, सैन्य विज्ञानामधील विभागात पार्वती गोखले ट्रस्टफंड पुरस्कार पदित-ने 1997, ... श्री दत्ता प्रसन्न काटदरे पारितोषिक, स्वर्गीय जनरल अरुण कुमार वैद्य पारितोषिक, स्वर्गीय मेजर जनरल वाई.एस. परांजपे पारितोषिक, महात्मा गांधी पी जी कॉलेज करेली, नरसिंगपुर मध्य प्रदेश यांच्या कडून ॲकॅडेमिक रिसर्च अवॉर्ड - 2020

श्री. देविदास विजय भोसले

शिक्षण: एम.ए. नेट, Ph.D (परस्युइंग) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड.

सध्या कार्यरत: सहाय्यक प्राध्यापक आणि विभाग प्रमुख,

संरक्षण आणि सामरिक शास्त्र विभाग

तुळजाराम चतुरचंद कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय (स्वायत्त) बारामती

जिल्हा पुणे, महाराष्ट्र 413102

संशोधन आणि प्रकाशन

1) राष्ट्रीय शोधनिबंध: 04, 2) आंतरराष्ट्रीय शोधनिबंध: 02, 3) संपादित पुस्तकातील अध्याय: 02, 4) पुस्तक प्रकाशन: 02

आंतरराष्ट्रीय प्रमाणपत्र

1) सर्टिफाइड मायक्रोसॉफ्ट एज्युकेटर प्रोग्राम, 2) मायक्रोसॉफ्ट सर्टिफाइड सिस्टीम ॲडमिनिस्ट्रेटर, 3) सर्टिफाईड पेनेट्रेशन टेस्टिंग स्पेशालिस्ट

बोर्ड, समित्या आणि परिषद सदस्यता:

1) चेअरमन, अभ्यास मंडळ संरक्षण आणि सामरिकशास्त्र, तुळजाराम चतुरचंद कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय (स्वायत्त), बारामती 2) सदस्य, इंटरनॅशनल संस्थाची ऑफ मिलिटरी ..., 3) सदस्य शैक्षणिक परिषद (ॲकॅडेमिक कौन्सिल) तुळजाराम चतुरचंद कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय (स्वायत्त) बारामती, 4) सदस्य अभ्यासक्रम रचना समिती ... दहीवडी

इतर उपलब्धी:

एन.सी.सी. B आणि C प्रमाणपत्र

Swaranjali Publication
swaranjalipublication@gmail.com
1-B, 10-B, Vasundhara,
Ghaziabad, (U.P. - 201012)
www.nrjp.co.in
8700124880, 9810748640

Rs.-499/-

ISBN-978-93-90573-54

Book available at amazon

National Research & Journal Publication

#swaranjalipublication

समकालीन जागतिक सुरक्षेची आव्हाने : धोरण आणि रणनिती

प्रो. डॉ. चंद्रकांत बंशीधर भांगे
श्री. देविदास विजय भोसले

समकालीन जागतिक सुरक्षेची आव्हाने: धोरण आणि रणनिती

प्रो. डॉ. चंद्रकांत बंशीधर भांगे

श्री. देविदास विजय भोसले

All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright holder.

Editor : प्रो. डॉ. चंद्राकांत बंशीधर गांगे & श्री. देविदास विजय भोसले

Publisher : **Swaranjali Publication**
Sector 10-B, Vasundhara,
Ghaziabad, (U.P.) 201012

Phone : 9810749840, 8700124880

E-mail : swaranjalipublication@gmail.com

Website : www.swaranjalipublication.com

Book : समकालीन जागतिक सुरक्षेची आव्हाने: धोरण आणि रणनिती

Edition : **January 2021**

ISBN : 978-93-90573-54-7

Price : 499/-

Printed By : Swaranjali Printers

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

1. सामुहिक सुरक्षितता आणि संयुक्त राष्ट्रसंघ — १-७
   प्रा. विद्या चौरपगार, सहायक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग , डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय, दीक्षाभूमी, नागपूर
2. बिमस्टेकचा इतिहास व कार्य — ८-११
   प्रा. विकास भानुदास टकले, प्र. प्राचार्य, इतिहास विभाग प्रमुख, कला व वाणिज्य महाविद्यालय, राहू
3. आर्थिक कल्याण आणि व्यापार संबंध — १२-१५
   प्रा. डॉ. शिवाजी पाते, सहयोगी प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख व संशोधन मार्गदर्शक, संत तुकाराम कला व विज्ञान महाविद्यालय, परभणी.
4. आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि भारतीय सार्वजनिक उपक्रम — १६-२३
   डॉ. बाळासाहेब निर्मळ
5. आंतरराष्ट्रवादा समोरील आव्हाने — २४-२६
   सहा.प्रा. शशिकांत भालचंद्र पाटील, राज्यशास्त्र विभाग, किसान महाविद्यालय, पारोळा, ता. अमळनेर जि.जळगाव
6. कोरोना महामारी आणि मानवी सुरक्षा साठी संघटनेची भूमिका — २७-३०
   डॉ. राहुल म. भोरे, संगीत विभाग प्रमुख, श्रीमती रेवाबेन मनोहरभाई पटेल महिला कला महाविद्यालय, भंडारा
7. कोरोना महामारी : मानवी जीवन व अर्थव्यवस्थेवर आलेला प्रभाव — ३१-३५
   प्रा. डॉ. संजय गोरे , राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, शरदराव पवार महाविद्यालय, गडचांदूर जि. चंद्रपूर
8. दहशतवाद – आंतरराष्ट्रीय समस्या — ३६-४१
   प्रा.कल्पना एस.गोडघाटे, राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, श्रीमती ना.वा.कला महा.यवतमाळ
9. दहशतवाद - एक जागतिक आव्हान — ४२-४३
   डॉ.पी.एस.लोखंडे, राज्यशास्त्र विभाग, श्री शिवाजी महाविद्यालय,परभणी
10. भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हान: दहशतवाद — ४४-४८
   प्रा. डॉ. सूर्यकांत लक्ष्मण सकनुरे, राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, स्वामी विवेकानंद महाविद्यालय, मुक्रमाबाद ता.मुखेड जि.नांदेड
11. हिंदी महासागराचे भूराजनीतिक महत्त्व आणि समस्या — ४९-५६
   प्रा. डॉ.मुकेश जयकुमार कुलकर्णी, सहयोगी प्राध्यापक, भूगोल विभाग, महाराष्ट्र उदयगिरी महाविद्यालय, उदगीर जि.लातूर
12. हिंदी महासागराचे भारताच्या दृष्टीकोनातून भू-सामरिक महत्त्व — ५७-६१
   प्रा. डॉ. सी.बी. भांगे, संशोधन मार्गदर्शक व सैनिकशास्त्र विभागप्रमुख, श्री. शिवाजी महाविद्यालय, परभणी.
   &
   प्रा.सोनवणे जी.एन., संशोधक विद्यार्थी, संरक्षणशास्त्र विभाग, श्री. पंडितगुरू पार्डिकर महाविद्यालय, सिरसाळा, जि. बीड
13. हिंदी महासागर आणि भारताची सुरक्षितता — ६२-६५
   सचिन ताराचंद दुर्वे, सहाय्यक प्राध्यपक, राज्यशास्त्र विभाग, यशवंतराव चव्हाण(के.एम.सी) कॉलेज, कोल्हापूर
14. सार्क राष्ट्रांसामोरील आव्हाने — ६६-७०
   प्रा. सुरेश देवरे, सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग, के.जे.सोमैया महाविद्यालय कोपरगाव
15. शेजारी राष्ट्रांची डोकेदुखी — ७१-७५
   प्रा.डॉ. आंधळे बी.व्ही. , राज्यशास्त्र विभाग, कै.रमेश वरपुडकर महाविद्यालय सोनपेठ, जि. परभणी.
16. भारतातील नक्षलवाद समस्या — ७६-८२
   प्रा. राजेंद्र विश्वनाथ पवार, मु. पो. शिंदे, ता. जि. नाशिक

Scanned with CamScanner

17. नक्षलवादी चळवळ आणि राष्ट्रीय सुरक्षितता ८३-८८

प्रा. डॉ. अरूण पेंटावार, राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव. जि. बीड.

18. छत्रपती शिवाजी महारांजांचे स्वराज्य संरक्षणात नौदल धोरण आणि रणनिती ८९-९२

प्रा.डॉ. राजविरेन्द्रसिंग रुबजी गावित, विभाग प्रमुख, इतिहास विभाग, विद्यावर्धिनी सभेचे कला,वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, धुळे.

19. मराठ्याची रणरागिणी महाराणी ताराबाई यांचे स्वराज्य कार्यातील योगदान -एक चिकित्सक अभ्यास ९३-९८

डॉ. वंदना राजेश शिंदे, सहायक प्राध्यापक, ईतिहास विभाग, खारेपाटण ता. कणकवली जि. सिंधुदुर्ग

20. महिला सुरक्षा : शिक्षण, करिअर आणि समाज ९९-१०३

प्रा. डॉ. सुनिता स. धोपटे, समाजशास्त्र विभाग प्रमुख, श्रीमती केशरबाई लाहोटी महाविद्यालय, अमरावती.

21. सामाजिक सुरक्षा परिप्रेक्षातून महिला सक्षमीकरण : समस्या, आव्हाने आणि उपाय १०४-१०९

प्रा. डॉ. कविता धनंजय धर्माधिकारी, संरक्षण व सामरिकशास्त्र विभाग प्रमुख, एस.पी.डी.एम. महाविद्यालय, शिरपूर जि. धुळे

22. भारतातील अन्न सुरक्षा- एक परीक्षण ११०-११४

श्री. देविदास विजय भोसले, विभागप्रमुख, संरक्षण आणि सामरिक शास्त्र विभाग, तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती.

&

प्रा. डॉ. चंद्रकांत बन्सीधर भांगे, विभागप्रमुख, सैन्य विज्ञान विभाग, श्री शिवाजी कॉलेज परभणी

Scanned with CamScanner

17

नक्षलवादी चळवळ आणि राष्ट्रीय सुरक्षितता

प्रा. डॉ. अरूण पेंटावार

प्रस्तावना :- नक्षलवादी किंवा नक्क्षल, नक्षलाईट या नावाने नक्षलवादी चळवळ ओळखली जाते. प्रामुख्याने भारतात पश्चिम बंगाल मधून या नक्षलवादी चळवळीचा उगम झाला नक्षलबारी या पश्चिम बंगालमधील एका छोट्याशा गावात आदिवासींचे स्वतःच्या न्याय हक्कासाठी हिंसक मार्गाने चालू झालेले आंदोलन किंवा चळवळ ही आज संपूर्ण भारतातील विविध राज्यात नक्षलवादी आंदोलन किंवा चळवळ या नावाने ओळखली जाते. जल, जंगल, जमीन या त्रिसूत्री साठी म्हणजेच निसर्ग व स्वतःचे आयुष्य वाचविण्यासाठी व आनंदाने जीवन जगण्यासाठी आदिवासींचा लढा म्हणजेच नक्षलवादी चळवळ होय नक्षलवाद भारतीय लोकशाही पुढील एक मोठे आव्हान आहे. भारताचे माजी पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग यांनी 2006 साली असे म्हटले होते की की 'नक्षलवाद हे भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेपुढील एक सर्वात मोठे आव्हान आहे', यावरून असे म्हणता येईल की दहशतवादानंतर भारताच्या राष्ट्रीय एकतेला आणि सुरक्षिततेला झड पोहोचवणारी सर्वात मोठी बाब ही नक्षलवाद आहे.

दहशतवाद, प्रादेशिकतावाद, भ्रष्टाचार, दारिद्र्य, विषमता, बेरोजगारी, भाषा व धर्मांधता, मूलतत्त्ववाद, सायबर क्राईम यांच्यासोबतच नक्षलवादी चळवळ व त्यांच्याकडून केला जाणारा हिंसाचार यासारख्या प्रश्नांमुळे भारताच्या देशांतर्गत सुरक्षेला मोठे आव्हान निर्माण झाले आहे या सर्व दृष्टिकोनातून प्रस्तुत प्रकरणामध्ये नक्षलवादी चळवळीचा उगम विकास व्याप्ती व विस्तार विचारप्रणाली यासोबतच नक्षलवादी चळवळीमुळे निर्माण झालेली भारतातील राष्ट्रीय सुरक्षितता यांची चर्चा करण्यात आली आहे.

नक्षलवादी चळवळ म्हणजे काय:-

नक्षलवाद हा भारतातील मार्क्सवादी व लेनिनवादी तत्वज्ञानाचा एक अविष्कार आहे. माओवादी कम्युनिस्टांनी जी सशस्त्र चळवळ सुरू केली तिला नक्षलवादी चळवळ म्हणतात. भारतातील कम्युनिस्ट पक्षांमध्ये फूट पडल्यानंतर त्यातील जे दोन गट निर्माण झाले होते त्यातील एक गट हा जहाल स्वरूपाचा होता या गटामध्ये चारू मुजुमदार, कानू सन्याल, विनोद मिश्रा या नेत्यांनी नव्या माओवादी पक्षाची ची घोषणा केली व याच पक्षातून पुढे निर्माण झालेली चळवळ म्हणजे नक्षलवाद होय.

नक्षलवादी चळवळीचा उगम आणि विकास:-

नक्षलवाद हा शब्द पश्चिम बंगालमधील दार्जीलिंग जिल्ह्यातील नक्षलवारी या गावाशी निगडित आहे. येथे विमल केसन हा आदिवासी युवक मार्च 1967 रोजी न्यायालयाचा आदेश घेऊन आपली जमीन कसण्यासाठी गेला असता तेथील स्थानिक जमीनदारांनी गुंडांकडून त्याच्यावर हल्ला केला यातूनच नक्षलवारी पेटले. लोकांनी अन्यायाच्या विरोधात हातात लाल रंगाचे झेंडे घेऊन मोर्चे काढले तर 1 मार्च 1967 या दिवशी चारू मुजुमदार यांच्या

Scanned with CamScanner

नेतृत्वात मोर्चाचे आयोजन करून गावातील लोकांना सोबत घेऊन जमीनदारांच्या जमिनी सक्तीने काढून गरिबांना वाटप करणे तसेच गोदामे फोडून सर्वांना धान्य वाटप केले यातून दोन वर्गामध्ये कलह सुरू झाले नक्षलबारी ची जमीन भुमिपुत्राच्या रक्ताने लाल झाली यातूनच लाल सलाम हे ब्रीद वाक्य उदयास आले अशाप्रकारे माओवादी क्रांतिकारकाच्या लढ्याची सुरुवात पश्चिम बंगालच्या उत्तर भागातील नक्षलबारी या ग्रामीण भागात झाल्यामुळे या आंदोलनाला नक्षलवादी आंदोलन किंवा चळवळ असे नाव प्राप्त झाले.

नक्षलवादी चळवळ : व्याप्ती आणि विस्तार:-

पश्चिम बंगाल राज्यातील नक्षलबारी या गावातून 1967 झाली सुरू झालेली ही नक्षलवादी चळवळ आज देशातील 20 राज्यांमध्ये याची व्याप्ती दिसून येते. नागालँड पासून छत्तीसगड पर्यंत आणि नेपाळातील पशुपतीनाथ पासून आंध्र प्रदेशातील तिरुपती पर्यंत या नक्षलवादी चळवळीची व्याप्ती दिसून येते. भारतातील एकूण जंगल भागापैकी 1/5 जंगल प्रदेशावर नक्षलवाद्यांनी कब्जा केलेला आहे भारताच्या एकूण भूभाग पैकी 40 टक्के भूभाग आणि 35 टक्के लोकसंख्या नक्षलवादी चळवळीने प्रभावित झालेली आहे. विशेषता पश्चिम बंगाल, आंध्र प्रदेश, कर्नाटक, छत्तीसगढ, ओरिसा, महाराष्ट्र, झारखंड, बिहार, व उत्तर प्रदेश या राज्यांमध्ये नक्षलवादी चळवळीची व्याप्ती दिवसेंदिवस वाढतच चालली आहे. भारतीय गुप्तचर संस्था रॉ (रिसर्च अँड एनालिसिस) च्या अहवाला प्रमाणे देशात 50000 सामान्य कार्यकर्ते, 20000 सशस्त्र नक्षलवादी आणि आणि लक्षावधी समर्थक चळवळीत सहभागी आहेत.

आज भारतात नक्षलवादी गट व समविचारी संघटना उदाहरणार्थ आंध्र प्रदेशातील पीपल्स वॉर ग्रुप 20 राज्यातील 220 जिल्ह्यात कार्यरत असून यामुळे भारताच्या अंतर्गत सुरक्षेचे समोर नक्षलवादी चळवळीने फार गंभीर स्वरूपाचे आव्हान उभे केले आहे. सुरुवातीला देशातील केवळ चार घटक राज्यांत नक्षलवादी चळवळींचा प्रभाव होता. मात्र आज 20 घटक राज्यातील 220 जिल्ह्यांमध्ये नक्षलवादाचा विस्तार झालेला आहे. यामधील विशेषता सात राज्य तर जास्तच प्रभावित आहेत या विशिष्ट प्रदेशाला रेड कॉरिडॉर म्हणून संबोधले जाते यामध्ये भारताच्या कमी विकसित आणि अत्यंत गरीब प्रदेशाचा समावेश होतो यातही विशेष बाब म्हणजे आदिवासी, दलित आणि मागासवर्गीयांची संख्या अधिक आहे. गरिबी, शोषण, दारिद्र, भ्रष्टाचार या सर्वांच्या परिणामामुळे नक्षलवादी चळवळीच्या विस्तारासाठी पोषक वातावरण निर्माण झाले.

नक्षलवादी चळवळीची विचारसरणी:- कोणतीही चळवळ दीर्घकाळ चालू ठेवण्यासाठी एका विशिष्ट विचारसरणीची गरज असते. सत्ता ही बंदुकीच्या नळीतून जन्म घेते हे नक्षलवादाचे तत्त्व असले तरी या चळवळीला ही विशिष्ट विचारप्रणालीचा आधार आहे. नक्षलवादी चळवळीची प्रमुख विचार प्रणाली माओवाद असून त्याच्या सैद्धांतिक आधारावरच नक्षलवादी चळवळ उभारलेली आहे. माओ त्से तुंग यांनी 'ऑन प्रॅक्टिस ऑन कॉंट्रडीक्शन व ऑन न्यू डेमोक्रसी' या ग्रंथामधून मार्क्सवादाला व्यावहारिक रूप दिले माओंनी शेतकरी वर्ग संघर्ष व शेतकरी, शेतमजूर यांच्या क्रांतीचे समर्थन केले व चीन मध्ये कृषी क्रांती घडवून आणली माओ च्या या कृषी क्रांतीच्या संकल्पनेच्या आधारावरच भारतात चारू मुजुमदार, कानू सन्याल यासारख्या नेत्यांनी आदिवासी

Scanned with CamScanner

शेतकऱ्यांना जमीनदारांच्या अन्याय, अत्याचार व शोषणातून मुक्त करण्यासाठी नक्षलवादी चळवळीची उभारणी केली होती. एकूणच नक्षलवाद चळवळीची विचारधारा ही माओवादावर आधारित आहे असे म्हणता येईल.

नक्षलवादी चळवळीचा उद्देश आणि कारणे:-

नक्षलवादी चळवळीचा मुख्य उद्देश आदिवासींना आपल्या जमिनीचे मूळ हक्क मिळवून देणे, शेत जमिनी हडप करून शोषण करणाऱ्या या जमीनदारांच्या जुलमातून आदिवासी, शेतकरी, शेतमजुरांची सुटका करणे जमिनीचे पुनर्वाटप करणे, आदिवासींच्या न्याय्य हक्कासाठी सशस्त्र क्रांतीच्या मार्गाने पोलिस यंत्रणा व शासन प्रशासनाच्या दडपशाहीला शह देणे हा होता. नक्षलवादी चळवळीची काही प्रमुख कारणे पुढीलप्रमाणे आहेत.

1) नक्षलवादी चळवळीच्या निर्मितीपासून कायदा व सुव्यवस्था धोक्यात आणणारी गुन्हेगारी टोळी म्हणूनच या आंदोलनाला सरकारकडून चिरडण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. तरी हे आंदोलन राखेतून झेपावणाऱ्या फिनिक्स पक्षाप्रमाणे परत नव्या जोमाने उभे राहत आहे.

2) नक्षलवाद हे भारतातील भ्रष्ट लोकशाही सामाजिक व आर्थिक विषमता याचे जहाल अपत्य आहे.

3) अन्याय, अत्याचार, राजकीय अपेक्षा, सामाजिक व आर्थिक मागासलेपण शासन व प्रशासनाची दडपशाही याचा परिणाम म्हणजे नक्षलवादी चळवळ होय.

4) पोलीस व्यवस्था व संरक्षण दल अशा परिसरात आदिवासींना नक्षलवाद्यांसारखी वागणूक देतात परिणामी हे आदिवासी त्रासाला कंटाळून प्रशासनाला सहकार्य करण्याच्या ऐवजी नक्षलवाद्यांना सहकार्य करतात.

नक्षलवादी संघटना:-

सध्या नक्षलवाद्यांच्या अनेक संघटना कार्यरत असल्या तरी भाकप (माले), पीपल्स वॉर ग्रुप या संघटना प्रभावी आहेत. 1980 मध्ये आंध्र प्रदेशात कोंडापल्ली सीतारामय्या यांच्या नेतृत्वाखाली स्थापन झालेल्या सर्वदूर प्रभाव व हिंसेचा सर्वाधिक वापर करणारा गट म्हणून पीपल्स वॉर ग्रुप ओळखला जातो. पीपल्स वॉर ग्रुप शी संबंधित रॅडिकल युथ किंग, रॅडिकल स्टुडंट युनियन, रयत कुली संगम, ऑल इंडिया रिव्होल्युशनरी फोरम, रिव्होल्युशनरी वर्कर्स युनियन यासारख्या अनेक नक्षलवादी संघटना कार्यरत आहेत.

नक्षलवादी चळवळ आणि भारतीय राष्ट्रीय सुरक्षितता

नक्षलवादाने देशाच्या अंतर्गत सुरक्षितते समोर मोठे आव्हान उभे केले आहे. सीमेवरील सुरक्षितते एवढेच महत्त्व देशाच्या अंतर्गत सुरक्षिततेला असते. म्हणूनच देशाचे माजी पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांनी नक्षलवादाने उभ्या केलेल्या आव्हानाबाबत चिंता व्यक्त केली होती. नक्षलवाद्यांचा कठोर बंदोबस्त करण्याची भाषा सर्वच पंतप्रधान नेहमीच बोलताना दिसतात. कारण नक्षलवाद्यांनी सामान्य जनतेत आणि नक्षली भागातील अधिकाऱ्यांमध्ये मोठी दहशत निर्माण केलेली आहे. त्यांच्या हल्ल्यात फक्त जमीनदार, पोलीस, नोकरदारच मारले जातात असे नाही तर अनेक आदिवासींनाही नक्षलवाद्यांमुळे आपला जीव गमवावा लागला आहे. आदिवासींचा ते कधी पोलिसांचा खबऱ्या म्हणून खून करतात तर कधी राजकीय नेता म्हणून खून करतात.

अ) नक्षलवादी चळवळीचा भारतातील अंतर्गत प्रभाव:-

Scanned with CamScanner

नक्षलवादाचा प्रश्न हा कायदा व सुव्यवस्थेचा प्रश्न आहे. तो राज्य सरकारच्या अंतर्गत येणारा प्रश्न आहे म्हणून केंद्र गप्प बसत आहे तर नक्षली कारवाया या साध्या सुव्यवस्थेच्या प्रयत्नांनी आटोक्यात येणार नाहीत म्हणून राज्य शासन सावध पावले उचलत आहे. भारतातील अनेक राज्यातील नक्षलवादी कारवायांमुळे भारताच्या अंतर्गत सुरक्षा व्यवस्थेसमोर मोठे प्रश्नचिन्ह निर्माण झालेले आहेत. याचे कारण म्हणजे भारतातील एकूण 29 घटक राज्यांपैकी 11 राज्यांमध्ये नक्षलवादी चळवळीचे अस्तित्व असल्याचे दिसून येते. दिनांक 5 फेब्रुवारी 2019 रोजी च्या केंद्रीय गृह मंत्रालयाच्या आकडेवारीनुसार एकूण अकरा राज्यातील 90 जिल्ह्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात नक्षलवादी चळवळ अस्तित्वात आहे. हे खालील तक्त्यावरून दिसून येते.

नक्षलवाद्यांचा प्रभाव असलेल्या राज्यांची माहिती व जिल्ह्यांची संख्या

अनुक्रमांक	राज्याचे नाव	नक्षलग्रस्त जिल्ह्यांची संख्या
1	आंध्र प्रदेश	06
2	बिहार	16
3	छत्तीसगड	14
4	झारखंड	19
5	केरळ	03
6	मध्य प्रदेश	02
7	महाराष्ट्र	03
8	ओडिसा	15
9	तेलंगाना	08
10	उत्तर प्रदेश	03
11	पश्चिम बंगाल	01
एकूण		90

Source: Annual Report of the Ministry of Home Affairs for the year 2018-19

वरील प्रमाणे त्याचे अवलोकन केल्यानंतर असे दिसून येते की भारतातील एकूण अकरा राज्यांमधील एकूण 90 जिल्ह्यांमध्ये नक्षलवादी चळवळ मोठ्या प्रमाणात असल्याचे एकूणच गृहमंत्रालयाच्या आकडेवारीनुसार दिसून येते. या राज्यांमध्ये नक्षलवादी कारवायांमुळे मोठ्या प्रमाणात राष्ट्रीय सुरक्षा समोर प्रश्नचिन्ह निर्माण झालेले आहेत. नक्षलवाद यापासून अंतर्गत सुरक्षितता प्रस्थापित करणे हे केंद्र शासनापुढे नेहमीच एक आव्हान राहिले आहे. या 90 जिल्ह्यात तर नक्षलवादी कारवाया होतातच त्यातही यापैकी एकूण 33 जिल्हे नक्षलवादाने अतिप्रमाणात ग्रस्त आहेत. यामध्ये झारखंड 10, छत्तीसगड 07, बिहार 06, ओडिशा 05, महाराष्ट्र 02, आंध्रप्रदेश 01, मध्य प्रदेश 01, उत्तर प्रदेश 01 यांचा समावेश होतो या 33 जिल्ह्यातील नक्षलवादी कारवायांमुळे भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षेबरोबरच सामाजिक, आर्थिक व राजकीय विकासाचे प्रश्न निर्माण झालेले आहेत.

ब) नक्षलवादी चळवळीच्या हिंसक कारवाया:-

क्रांतीचा मार्ग हा बंदुकीच्या नळीतून जातो हे माओवाद्यांचे प्रसिद्ध वचन आहे. यानुसारच नक्षलवादी चळवळ व त्यांच्या कारवाया भारतामध्ये मोठ्या प्रमाणात सुरू असतात. सशस्त्र क्रांती वर प्रचंड श्रद्धा असणाऱ्या

Scanned with CamScanner

नक्षलवाद्यांनी देशाच्या 40 टक्के भागात सिविल वॉर सुरू केलेले आहेत. 1999 ते 2018 या वीस वर्षांच्या केंद्रीय गृहमंत्रालयाच्या आकडेवारीनुसार व शासकीय अहवालानुसार नक्षलवाद्यांनी केलेल्या हिंसाचारात अनेक नागरिक, पोलीस व शासकीय अधिकारी यांचे निष्पाप बळी घेतले आहे. यामध्ये फक्त नागरिकांचा बळी जातो असे नाही तर अनेक युवक व महिला नक्षलवादी यांनाही आपले प्राण गमवावे लागतात. पोलीस सुरक्षा अधिकारी आणि नागरिक यांच्यासह अनेक नक्षलवादी हे पोलिस व नक्षलवादी यांच्यात झालेल्या चकमकीत व गोळीबारातील हल्ल्यामध्ये ठार झालेले आहेत. हे पुढील आकडेवारीवरून सहज लक्षात येते.

नक्षलवादी कारवायांमध्ये बळी ठरलेल्यांची आकडेवारी

अनुक्रमांक	वर्ष	बळींची संख्या	अनुक्रमांक	वर्ष	बळींची संख्या
1	1999	859	11	2009	1128
2	2000	804	12	2010	1177
3	2001	746	13	2011	710
4	2002	623	14	2012	489
5	2003	731	15	2013	497
6	2004	653	16	2014	373
7	2005	902	17	2015	318
8	2006	952	18	2016	500
9	2007	837	19	2017	399
10	2008	920	20	2018	216

Source: Official website of the Union Ministry of Home Affairs (Data Till May 2018)

वरील तक्त्यावरून व आकडेवारीवरून असे लक्षात येईल की नक्षलवादी कारवाया करणाऱ्या वेगवेगळ्या गटांनी केलेल्या हिंसक कारवायांमुळे भारताच्या अंतर्गत सुरक्षे समोरच फार मोठे आव्हान उभे केले आहे. 1999 ते 2018 या वीस वर्षांमध्ये देशातील एकूण 27773 घटनांमध्ये 7869 सामान्य नागरिक, 2691 सुरक्षा अधिकारी पोलीस कर्मचारी आणि 3274 नक्षलवादी असे 13834 बळी गेले आहेत. यातील 2009 व 2010 या दोन वर्षांमध्ये सर्वाधिक नक्षलवादी हल्ले झाले व यामध्ये सर्वाधिक नागरिकांची हत्या झाल्याचे दिसून येते.

वरील आकडेवारी पाहता नक्षलवादाचे भयानक स्वरूप आपल्याला दिसून येते. या नक्षलवाद्यांनी हजारो निरपराध नागरिक, पोलीस व अधिकाऱ्यांचा बळी घेतलेला आहे. त्यामुळे नक्षलवादाने देशासमोर निश्चितच अंतर्गत सुरक्षिततेचा प्रश्न उभा केलेला आहे. नक्षलवादी आपल्या सशस्त्र कारवायांचे क्षेत्र विस्तारित आहेत. त्यामुळेच आज भारतातील जवळपास 20 राज्यांमध्ये नक्षलवादी चळवळीचा प्रभाव वाढताना दिसत आहे.

नक्षलवाद्यांनी भारतीय लोकशाही व्यवस्थेला ही धक्के दिले आहेत. त्यांना संसदीय लोकशाही मान्य नाही त्यांचा साम्यवादावर विश्वास असल्यामुळे लोकशाही मधील सरकारचा ते कायम निषेध करतात. सरकार, देश, घटना, कायदा, लोकशाही ही यातील काहीही त्यांना मान्य नाही. ते मतदानावर बहिष्कार टाकतात आणि मतदान झाले तरी निवडून आलेल्या प्रतिनिधींचे अपहरण करणे किंवा त्यांची हत्या करणे यामुळे नक्षलग्रस्त भागातील

पंचायतराज व्यवस्था काही प्रमाणात कोलमडलेली दिसत आहे. या नक्षलवादामुळेच राष्ट्रीय सुरक्षेबरोबरच लोकशाहीची सुरक्षा पण धोक्यात आलेली आहे.

क) नक्षलवाद आणि राष्ट्रीय सुरक्षिततेसाठी उपाययोजना:-

नक्षलवादी चळवळीचा उगम कम्युनिस्ट पक्षाच्या अंतर्गत संघर्षातून व आदिवासींच्या शोषणातून झालेला आहे. नक्षलवादाचे दूरगामी परिणाम भारताचे लोकशाही व राष्ट्रीय सुरक्षा व्यवस्थेवर झालेला आहे. वाढती नक्षलवादी चळवळ, त्यांच्याकडील अत्याधुनिक शस्त्रास्त्रे, प्रशिक्षित कार्यकर्ते, हिंसक हल्ले करण्याची वाढती प्रवृत्ती यामुळे राष्ट्रीय सुरक्षितते समोर फार मोठे प्रश्नचिन्ह उभे राहिले आहे. या पार्श्वभूमीवर काही तातडीचे तर काही दीर्घकालीन स्वरूपाच्या उपाययोजना कराव्या लागतील यातील काही उपाय योजना पुढील प्रमाणे.

1) पोलीस दलाचे आधुनिकीकरण करणे व विविध बटालियनची स्थापना करणे.
2) पोलीस दलातील रिक्त जागा भरणे.
3) आदिवासी दुर्गम भागात विकास योजना राबविणे.
4) बेरोजगार तरुणांना नोकऱ्या व व्यवसायाच्या संधी उपलब्ध करून देणे.
5) शरणार्थी नक्षलवाद्यांचे व्यवस्थित पुनर्वसन करणे.
6) नक्षलग्रस्त भागातील नागरिकांची मने जिंकणे व त्यांची योग्य सोय करणे.

समारोप: नक्षलवादी चळवळीची सुरुवात करण्या पाठीमागे एक विचार व उदात्त हेतू होता. त्यामुळे सुरुवातीच्या काळात या चळवळीने विचारांशी असलेली बांधिलकी जोपासली होती. आदिवासी क्षेत्रात अनेक महत्त्वाचे कार्य या चळवळीच्या माध्यमातून झाले परंतु नंतरच्या काळात नक्षलवादी चळवळ भरकटत गेली व यामध्ये हिंसेचा मोठ्या प्रमाणात वापर करण्यात येऊ लागला. या अतिरेकी हिंसेमुळे निष्पाप नागरिक, पोलीस कर्मचारी यांच्यासोबतच अनेक नक्षलवादी बळी ठरले. लोकशाहीला विरोध विकासाला विरोध व हिंसेचे समर्थन यामुळे भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षित ते पुढे एक मोठे आव्हान निर्माण झालेले आहे.

संदर्भग्रंथ सूची

- सावंत उमाकांत, (2003) नक्षलवादी चळवळीची विचारसरणी आणि राजकारण, संवेदन प्रकाशन औरंगाबाद.
- कांबळे नारायण, मांजरे रामकिशन, (2013) शासन समाज आणि नक्षलवाद, मयुर प्रकाशन, उदगीर.
- कऱ्हाडे बी. एम., (2011) सामाजिक चळवळीचे समाजशास्त्र, पिंपळापुरे अँड कं. पब्लिशर्स, नागपूर.
- गोविंद गारे, (2003) नक्षलवादी आणि आदिवासी, सुगावा प्रकाशन, पुणे.
- सुरेश द्वादशीवार, (2010 दिवाळी) नक्षलवाद: एक राष्ट्रीय संकट, सत्याग्रही विचारधारा.
- गावंडे देवेंद्र, (2011) नक्षलवादाचे आव्हान, साधना प्रकाशन, पुणे.
- डॉ.गहेरवार, डॉ.जाधव, प्रा.मुसळे, (2013) नक्षलवाद विचार आणि व्यवहार, अरुणा प्रकाशन, लातूर.
- जयंत उमराणीकर, (4 जुन 2012) नक्षलवाद आणि विसंवाद, दै. लोकसत्ता.
- Singh, Prakash., (1999) The Naxalite Movement in India, Rupa & co. New Delhi.

Scanned with CamScanner

Innovative Research National Award-2021

(For Valued Contribution in the Various Fields)

Certificate

This is to certify that

Mr./Mrs. DR. ARUN. S. PENTAWAR

of Sundarrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon Dist,Beed

has achieved Excellence in Academic/Socio/Economic

Hirstoric / Educational / Political Research Work

Congratulations

Archana

▪ Publisher

Mrs. Ghodke Archana

Beed (Maharashtra)

Certificate No. 1428221

28 Feb.2021

▪ Editor

Dr. Bapu G. Gholap

Vidyawarta Peer Reviewed Research Journal, Beed

▪ Presented By ▪

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh, Tq.Dist.Beed-431 126 Maharashtra

Award Winners Details Available At.www.vidyawarta.com

UGC-HRDC
OSMANIA UNIVERSITY

UGC-HRDC OSMANIA UNIVERSITY
&
HYDERABAD INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES (HISS), HYDERABAD, TELANGANA STATE, INDIA

Certificate of Participation

This is to certify that Prof. / Dr. / Mr. / Mrs. Dr. Arun Pentawar, Assistant Professor, Political Science , Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon Dist-Beed Maharashtra , Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad M.S. has Presented a paper titled Covid-19 And Its Impact On India-China Relations ,in the Two Day International Conference (Online) on "Geopolitics in Post COVID Era: Emerging Dimensions and Dynamics" organized by the UGC-HRDC, Osmania University, Hyderabad, in Collaboration with Hyderabad Institute of Social Sciences (HISS) Hyderabad, Telangana State, India on 11th & 12th September, 2020.

Mrs SRUJANA J	**Dr CHALAMALLA VENKATESHWARLU**	**Prof B SRINAGESH**
EXECUTIVE DIRECTOR-HISS & CONVENER	**ASST DIRECTOR UGC-HRDC & CONVENER**	**DIRECTOR UGC HRDC & CONVENER**

Rashtriya Shikshan Prasarak Mandal, Beed's

Lokmanya Tilak Mahavidyalaya

Wadwani Dist. Beed , MS-431144 India

NAAC Accredited 'B' Grade

Affiliated to Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad

CERTIFICATE

This is to certify that Prof/Dr./Mr./Ms------ Dr. A. S. Pentawar ------

of ---- Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon Dist-Beed. ----

has participated in One Day International Interdisciplinary Webinar on the topic Human Rights organized by Internal Quality Assurance Cell (IQAC) and Faculty of Social Sciences and Languages on Saturday 07 November 2020 and published /presented a paper entitled---- "मानवी हक्क आणि संयुक्त राष्ट्र संघटना" ----

Hence Certified

Place- Wadwani

Date- 07 November 2020

Coordinator
Internal Quality Assurance Cell (IQAC)
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon, Dist.Beed (MS)

Sundarrao Solanke Mahavidyalaya
MAJALGAON DIST.BEED (MAHARASHTRA)
Majalgaon

PRINCIPAL
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist. Beed (M.S.)

Sudhir Pokale	**Sanjay Salunke**	**Principal Dr. Kishan Pawar**
Co-convener	**IQAC Coordinator**	**Chief Organizer & Convener**

Scanned with CamScanner